Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

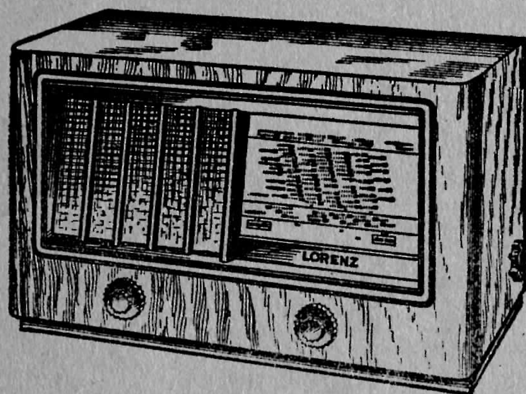

BROJ 2. VELJAČA 1938. GOD. VI.

Izlazi mjesečno. — Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

JELINEK

PARNA BOJADISAONICA I KEMIČKA ČISTIONA ODIJELA
ZAGREB
GAJEVA 25 = ILICA 37 = ILICA 148-a
WASHINGTONOV TRG 1
Telefoni: 33-90, 66-58, 93-92

PRISPJELI SU NOVI MODELI

LORENZ RADIO APARATA

1) Važna tehnička poboljšanja.
2) Prirodna reprodukcija zvuka.
3) Osobito dobar prijem kratkih valova.

J. HERZL
ZAGREB, Martićeva ulica 12
Telefon 37-94

Esslingenrolete — Flossrolete
Brodarski pod — Sanduci
IVAN HARTL, Zagreb
Radnička c. 52 - telef. 52-97

Pokućtvo
moderno i stilsko na skladištu, te izradba prema nacrtu u vlastitoj radioni
ZVONIMIR PATAČIĆ
Gundulićeva 5 ZAGREB Telef. 97-69

Moderni zastori, tkanine za pokućtvo, popluni, sagovi, pokrivači itd. — najbolji izbor, solidne cijene kod domaće tt.
„KUNŠTEK"
Prolaz Balkan kina — Masarykova 10
UZORCI ŠALJU SE BESPLATNO!

Kupujte kod naših oglašivača

NI JEDAN DAN BEZ KAVE
Pijte MEINL kavu
Julio Meinl d. d. - uvoz kave
Središnjica i odio na veliko: Zagreb, Vodnikova 16
Podružnice: Jelačićev trg 5, Ilica 84, Ilica 166, Kvaternikov trg 2, Washingtonov trg 1
Masarykova 17, Dolac-Tržnica i Savska cesta 13.

ORNSTEIN & SPITZER
MEDJUNARODNO OTPREMNIŠTVO
Zagreb, Jelačićev trg 17
Telefoni 3141 i 3142

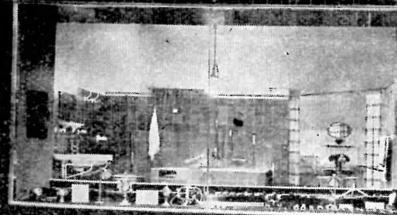
Vlastita prostrana skladišta:
Zagreb, Zelinska ulica 3-5
Telefon 3143

Vrste polova:
Prevozi vlastitim kolskim parkom.
Prevozi teških predmeta do 30 t.
Najveće poduzeće Jugoslavije za prevoz pokućtva patent kolima.
Tarifbiro.
Medjunarodni zbirni prometi.

Vodeće nabavno vrelo špecerajske i kolonijalne robe
IVAN PENIĆ D. D. ZAGREB
Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

Članovi Društva Zagrebčana popust!
3% — 3%
DRVO-UGLJEN-KOKS
Kupujete najpovoljnije kod
Zagrebačke drvare
H. MALVIĆ
Sinjska 6 — Tel.: 39-69

Haljinu iz ove svile i ostalih tkanina možete sami izraditi kad si nabavite krojačku lutku izrađenu po Vašem stasu.
Te krojačke lutke proizvodi
„Baby"
proizvodnja lutaka i igračaka
Zagreb, Martićeva ul. 31
Poštanski pretinac 48. = Tel. 42-07.
Tražite besplatne ponude!

ZAGREB
FRANKOPANSKA 9
TELEFON 27-59

Kromovanje, niklovanje, kadmiranje. = Instalacija vodovoda - Limarska radionica - Skladište armature i vodovodnog uređaja.
Tvrtka utemeljena 1873.
Odlikovana na izložbama u Zagrebu, Trstu i Budimpešti

ZAGREB
REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA
BROJ 2. GOD. VI. VELJAČA 1938

Prof. Dr Eugen Sladović:

PRIVATNA I KOMUNALNA SOCIJALNA SKRB

([1])U posljednjim decenijima naročito je postalo aktuelno socijalno pitanje i skrb za socijalno slabije situirane članove ljudskog društva. To je pitanje tako važno, da ga izučava socijalna politika kao specijalna znanstvena grana[1]). U modernim kulturnim državama osnivaju se i vrhovni središnji upravni organi, koji se bave socijalnom politikom (ministarstva socijalne politike). Teorija socijalne politike nastala je u okviru političke ekonomije, a razvila se u posebnu granu socijalnih znanosti, koja u sebi uključuje djelimice privredne nauke i načela, a djelimice socijalno-znanstvena načela. Jostrow je ispravno istaknuo, da socijalna politika pretstavlja politiku shvaćenu prema socijalnom stajalištu. Ako se pretpostavi, da izraz »socijalni« spada u etičku kategoriju, onda analiza socijalne politike uključuje u sebi sastavne dijelove etike i politike. Socijalna politika je prema tome grana politike, a pretstavlja kompromisno područje politike i etike. Skrb za narodno blagostanje uključuje u sebi praktično područje čiste socijalne etike, koja se prikazuje u posebnom odnosu naprama caritas-u, humanitetu i patrijarhalizmu[2]), a bazirano je na motivu i načelu morala.[3]) Općenito je poznato, da načelo morala sastoji u držanju i unapređenju čovječanstva uključivši i ona lica, koja djeluju, a glavna svojstva, koja moraju opstojati, ako se želi postići ta svrha, sastoje u radu, dobrohotnosti i praktičnom poznavanju svrha i sredstava, uzroka i učinaka.[4]) Duh karitativnog djelovanja oprečan je čistom egoizmu.

[1] Dr Karl Pribram: Sozialpolitik als theoretische Disziplin (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Tübingen, Band 55.—1926, Heft 3, str. 577. i sl.).

[2]) Dr Leopold von Wiese: Einführung in die Sozialpolitik. Leipzig. 1921, str. 1. i sl.

[3]) Dr. Emmy Wagner: Die Motive der Fürsorge (Jahrbuch für Nationaloekomie und Statistik. Jena. 1933., 138. Band, III. Folge, 83. Band. I., str. 321. i sl.)

[4]) Dr J. J. Baumann: Handbuch der Moral nebst Abriss der Rechtsphilosophie. Leipzig. 1879., str. 141. i sl.

Kršćanski moral postavio je protiv čovječjeg egoizma načelo požrtvovnosti, a protiv društvenog shvaćanja moral evangeliuma. Iskustvo pokazuje, da iz ljudskog djelovanja, koje rukovodi čisti individualističi-egoistički princip, nastaju nepovoljne posljedice za društvo i državu, koje primoravaju državu i društvo da mu suprotstavlja svoje socijalne akcije i da njihovom pomoći ublaže oštrine i pruže potrebne sanacije.[5]) U tome leži važnost socijalne politike i socijalne skrbi.[6])

Socijalnoj politici pripada velika socijalno-politička važnost, jer je pozvana da pomogne održati socijalnu ravnotežu,[7]) ukloniti socijalno patološke pojave i ublažiti velike društvene opreke, koje je uzrokovao ekstremni privredni liberalizam XIX. stoljeća.[9]) No socijalnoj politici pripada i velika privredna važnost, jer čovjek, kojim se ona bavi, ima i svoju privrednu vrijednost.[10])

Već u antiknoj drami Antigoni označuje djelo ljubavi, koje treba da premosti mržnju rata: „οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖ ἔφυν“ (nije svrha mrziti, nego suosjećati, ljubiti). A koliko je ljubav prema bližnjemu izdiglo kršćanstvo! Socijalna skrb pozvana je kao djelovanje ljubavi prema bližnjemu u ljudskoj zajednici oživi i ojača ideju čovječnosti (humaniteta). Socijalna skrb pretstavlja po tome široko područje rada i za savez sviju ljudi dobre volje, koji se osniva na pisanim zakonima i naredbama, ali iza kojega stoje milijuni ljudi, koji su spremni pomagati bijednike u nevolji. Kako je to daleko od Darwinovog načela surove borbe (strugle of life) i njegove nauke, po kojoj tu borbu ne treba ničim smetati ni sprečavati u interesu selekcije najboljih i najspremnijih! Kad bi se darwinizmu priznalo univerzalno značenje, ne bi se nikad mogao stvoriti pravi svijet, a ljudski rod morao bi izginuti, da nije od početka kao korektiv djelovalo načelo kooperacije i međusobne pomoći. Za to Spinozza punim pravom ističe u svojoj Etici, da čovjeku nije nitko toliko potreban kao čovjek. Iz etičke važnosti socijalne skrbi izlazi i njezin politički zadatak, jer predstavlja ispunjenje ideje o samoupravi pomoću koje je omogućeno građanu da sudjeluje u upravi vlastite države

[5]) Oscar Hertwig: Der Staat als Organismus. Jena. 1922., str. 184. i sl.

[6]) Dr Eugen Sladović: Socijalna politika i socijalna skrb u Njemačkoj (Narodna Zaštita. Zagreb. Godina XV., broj 11. i 12).

[7]) Robert Mosse: Essai d'une theorie synthetique du des equilibre économique. (Annales du droit et des sciences sociales. Bilan de crise. Paris. 1933, Nr 1, str. 25—45).

[8]) G. L. Duprat: Esquisse d'un traité de sociologie. Paris. 1936, str. 156.

[9]) Gerhard Albrecht: Vom Klassenkampf zum socialen Frieden. Jena. 1932, str. 1. i sl.

[10]) Dr Heinz Potthoff: Der Mensch als Wirtschaftswert (Der wirtschaftliche Wert der Sozialpolitik. Eine Sammelschrift). Jena. 1931., str. 1. i sl. — Dr. B. Schnittmann: Wirtschafts-und Sozialordnung als Aufgabe. Stuttgart. 1932, str. 84 i sl.

i općine. Može se dapače bez pretjerivanja ustvrditi, da ne postoji nijedna druga grana državne uprave, u kojoj se može razviti djelotvorna suradnja građana u tolikoj mjeri kao na području socijalne skrbi, na kojemu se može najzgodnije oživotvoriti ideja o samoupravi. Gdjegod se praktično vrši socijalna politika svagdje se izgrađuje sistem laičkog sudjelovanja, ili samouprava u pravom smislu. Samouprava na području socijalne skrbi premašuje javnu upravu u našem građanskom pravu, jer ustanovljuje samo jednu građansku dužnost, koja je prema svojoj regulaciji strana privatnom pravu, koje samo izuzetno određuje skrbne dužnosti kao primjerice kod statuiranja dužnosti preuzimanja štitništva. Engleska je klasična država samouprave, i u njoj se nastoji shodnim mjerama samopomoći ublažiti socijalnu bijedu širokih slojeva siromašnog naroda.[11])

Socijalna skrb vrši se u trim formama socijalne djelatnosti, i to kao čuvar, liječnik i skrbnik polazeći s osnovnog stajališta, da je mnogo bolje spriječiti štetu, nego ju naknaditi. Zbog toga mora svaka planska i organizirana socijalna skrb u prvom redu naročitu pažnju posvetiti onim mjerama i institutima, koji su podesni za preveniranje, a u drugom redu liječiti socijalne rane i boli, od kojih trpe sugrađani, i to pružanjem pravovremene i djelotvorne pomoći. Socijalna skrb mora naročitu pažnju posvećivati prevenciji, koju mora provoditi i pomoću različitih uredaba (institucija), koje se bave savjetovanjem. Mnoge gradske općine osnivaju posebna socijalno i socijalno-zdravstveno mjesta za savjetovanje, koja sarađuju i pomažu ona karitativna i socijalna društva i institucije, koje se same bave podjeljivanjem takvih savjeta. U većim gradovima opstoji čitava mreža takvih uredaba za savjetovanje majka,[12]) dojenčadi, nedorasle djece,[13]) sušičavih lica, lica sa spolnim bolestima, lica pred sklapanjem ženidbe, ratnih invalida i drugih nemoćnika. Veliki stupanj socijalne svijesti i dužnosti pokazuju primjerice mnoge odvjetničke komore, koje u svojim uredskim prostorijama na određene dane podijeljuju besplatne stručne pravne savjete nezaštićenim majkama u pitanjima priznanja očinstva i plaćanja alimentacije za njihovu nezakonitu djecu i sl. Gradske općine provode međutim takve preventivne mjere i u drugim svojim komunalnim akcijama kao primjerice podizanjem ugledne školske zgrade, zatim kad u školama postavljaju školske liječnike, odnosno osnivaju liječ-

[11]) F. Heyer: Die britische soziale Gesetzgebung seit dem Kriege (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Tübingen. 1925., Band 54, str. 132. i sl.).

[12]) Jean Laudinet: Manuel d'enseignement social (Legislation de l'assistance de la prévoyance et de l'hygiene). Toulouse. 1934, str. 98.—135, 147. i 206.

[13]) Dr R. Weiland: Jugendfürsorge in der Schweiz (Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik. Herausgegeben von Otto von Zwiedineck-Südenhorst und Gerhard Albrecht. Jena. 1937, Band 145, Heft 2, str. 215. i sl.)

ničke ambulatorije, dječje poliklinike, ambulatorije za liječenje zubi kod djece, zavode za liječenje spolnih bolesti i sl.

Socijalna skrb predstavlja prema vulgarnom shvaćanju skrb za dobrostanje. Međutim ni izraz »skrb« ni izraz »socijalan« ne mogu se smatrati pojmovima, kojima pridaju isto značenje. Izraz »socijalan« počeo se u novije vrijeme upotrebljavati za označenje dobrostanja pojedinca ili skupine ljudi u tjelesnom, duševnom i moralnom smislu, koje pojedincu omogućuje napredak kao individuu i podjedno kao članu zajednice, dok izraz »skrb« označuje u hrvatskom jeziku brigu, zbrinjavanje, skrbno postupanje i čuvanje, suosjećanje i bratsko pomaganje. Izraz »socijalna skrb« nije ni u zakonodavstvu pojam, kojemu se pridaje stalni pravni sadržaj. Mnogi stariji i noviji državni sadrže odredbe o unapređivanju dobrostanja i blagostanja naroda, o donašanju zakona o socijalnoj skrbi, o zaštiti siromaha, majka, omladine i sl. Ta okolnost je razumljiva, jer nijeđan izraz i nijedan pojam nema logično nuždan sadržaj. Zbog toga opstoje razmimoilaženja i o pojmu socijalne skrbi i ako prema pomenutom vulgarnom općem shvaćanju uključuje u sebi mjere, koje služe kao pomoć onim licima, kojima je ona potrebna, a koja je po zakonu povjerena državi, općinama, odnosno prema statutima karitativnim i humanitarnim društvima. To znači, da je pomoć glavni sadržaj svake socijalne skrbi. Pomoć pretstavlja osnovnu činjenicu čitavoga ljudskog društvenog života. Bez pomoći ne može se ni zamisliti uređeni ljudski zajednički život. Svako ljudsko društvo i ljudska zajednica sastoji od skupina članova, koji su upućeni na tuđu pomoć kao primjerice nejaka djeca, bolesnici, starci, nezaposleni, unesrećeni i sl. Tu pomoć može pružati obitelj u formi zaštite, prehrane i odgoja, država ili druga javno-pravna korporacija (općina), crkva ili vjerska zajednica, zadružne institucije, karitativna i humanitarna društva i pojedinci-dobrotvori. Ta pomoć može se osnivati na pravnoj dužnosti (kao primjerice kod obitelji ili korporacija javnog prava) ili na dobrovoljnoj pripravnosti.[14])

Bijedna masa, koja se u velikim razmjerima razvila u poslijeratno vrijeme, uključuje u sebi dvije pogibelji, i to u prvom redu pogibelj od šabloniziranja i birokratiziranja, koje lice, koje se obraća s molbom za pomoć, promatra kao »uredski spis«, koji se privodi uredovnom rješavanju jednako kao i svi ostali službeni poslovi, a u drugom redu pogibelj, koja izlazi iz pojave, da često jedan isti čovjek više puta i istovremeno na više mjesta upravlja svoju molbu za pomoć, pa ako ju stalno dobije, ubija se u njemu snaga za samopomoć, slabi volja za rad i priskrbljivanje tako, da potpada pod psihozu javnog pomaganja, koje spram sebe smatra

[14]) Dr Hans Muthesius: Die Wohlfahrtspflege auf Grund der Fürsorgepflishtverordnung und der Reichsgrundsätze. Berlin, 1928., str. 1. i sl.

kao naravnu dužnost karitativnih društava i drugih pojedinaca. Tim pogibeljima mora se suprotstaviti ideja čovječnosti i djelotvorne ljubavi prema bližnjemu te nastojati oživotvoriti socijalni ideal.[15]) Organi gradske (općinske) socijalne politike moraju individualizirati. Siromasi, koji su zaista upućeni na javnu skrb, moraju uvidjeti dobru volju i spremnost gradske općine da pomogne koliko i gdje može, a svi bolje situirani članovi komunalne zajednice pokazivati razumijevanje i sućut prema bijednoj sudbini svojih sugrađana, koju im moraju iskazivati tako, da bijednici uza sve to uživaju osobno poštovanje i ako su primorani zatražiti opću pomoć. Zbog toga moraju naročito organi gradske socijalne skrbi uvijek postupati s bijednicima susretljivo, te kod toga polaziti sa stajališta, da je najveći postotak takvih bijednika dospio u teško stanje bez vlastite krivice. Pa i u onim događajima kojima se konkretna molba odbija, potrebna je blaga riječ na pravom mjestu.

Socijalna politika, — kako se danas shvaća,[16]) — pretstavlja još mlado područje društvenog rada, koje je postavljeno pred velike i teške zadatke, koji iziskuju naročite i nove načine zadovoljavanja. Mnogi aktuelni socijalni zadaci obuhvaćaju ogromne razmjere u formi milijunske vojske nezaposlenih lica, koje je kriza privredne strukture izbacila na ulicu zajedno s njihovim obiteljima prepustivši ih često slučaju bez krova nad glavom i bez kruha. Razumljivo je, da u takvim situacijama nema puno koristi od slijepog oponašanja drugih naroda, država i općina s drugim socijalnim niveau-om i drugim kulturnim i socijalnim shvaćanjima. Takvi strani ugledi i primjeri moraju se primjenjivati vrlo oprezno. No jedno je sigurno, i to da se tu zahtijeva djelotvorna pomoć prema bijednom bližnjemu o kojoj često ovisi život i sudbina pojedinca i čitavih obitelji. Zbog toga ne smije se tu mnogo eksperimentirati. Isto tako protivi se demokratskom shvaćanju hrvatskog naroda, ako bi se socijalna skrb zloupotrebljavala za stranačko-političke, klasno-borbene i druge slične svrhe, mjesto za pomaganje socijalno slabih članova narodne ili općinske zajednice. Socijalnoj politici pripada naime važnost za čitav kulturan život pa mora nastojati uklanjati i sprečavati sve opstojeće smetnje i nepravednosti te na taj način sudjelovati kod rješavanja cjelokupnoga druš-

[15]) Léon Walras: Études d'économie sociale (Theorie de la réparation de la Richesse sociale). Lausanne-Paris. 1936, str. 267. i sl. — Léon Walras: Etudes d'économie politique appliquée. Lausanne-Paris. 1936, str. 462. i sl.

[16]) Dr Friedrich Lütze: De Begriff der Sozialpolitik (Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik. Herausgegeben von Dr Ludwig Elster 137. Band, III. Folge, 82 Band. Jena. 1932, str. 481. — Koehler: Sozialpolitik (Hansa. Hamburg. Jahrgang 60.-1923., str. 72). — Dr E. Lederer: Die Bedeutung der Volksfürsorge (Recht und Wirtschaft. — Berlin. Jahrgang I.-1912, Nr 13, str. 429).

tvenog problema, koji se označuje kao savremeno socijalno pitanje,[17] a pri tome moraju sudjelovati svi njezini nosioci, i to zajednica i njezini bolje postirani članovi.[18]) U tom pravcu spadaju određene opće i posebne dužnosti na gradske (seoske) općine.[19])

Zadaća socijalne politike mora polaziti za tim, da kod pučanstva (širih i užih zajednica) podržaje živu svijest o solidaritetu sviju članova. Zbog toga mora se socijalna politika čvrsto založiti za to, da svakog člana zajednice orijentira za borbu protiv socijalnog zla, protiv bijede, siromaštva, bolesti i nevolje. U svakom građanu treba pobuditi i podržavati osjećaj djelotvorne nesebične ljubavi prema bližnjemu. Ispravna i pravedna socijalna politika i socijalna skrb privezuju čvršće uz odnosnu zajednicu (općinu) i one njezine članove, kod kojih iz historičkih razloga ne opstoji pozitivan odnos prema njoj niti on izlazi iz tradicije njihovih prijašnjih pokoljenja. Na taj način učvršćuje se psihička spremnost. U tu svrhu potrebno je da socijalna politika pomaže kod izgradnje i održavanja sviju onih uredaba, koje osiguravaju zdrav razvitak građana i obitelji. Ako se uvaži spoznaja o važnosti ideje obitelji za opstanak naroda, potrebno je tu ideju praktično primjenjivati i u tu svrhu proširivati zaštitu majka.

Moderna država i općina nastoje intervenirati na svim područjima života gdjegod to iziskuje dobro sviju njihovih građana, a na području socijalne skrbi moraju postepeno uklanjati smetnje, koje otešćavaju skladni rad. Naročito nastojanje države i općine mora smjerati na to da uklone svako birokratiziranje socijalne skrbi. Poznato je, da nijedna država ne može po svojoj volji i bez štete za druge države proširivati svoj životni prostor, ali može i mora raditi na tome, da na vlastitom državnom području poveća privredno zaposlenje i mogućnost rada, odnosno da poveća potrošnju i da svim sredstvima, koja joj stoje na raspolaganju, osigura narodu mogućnost egzistencije i života te ga na taj način osposobi za konkurencijonu privredu naprama inozemnim tržištima, i to in ultima linea bez državnih subvencija. Konačni cilj svake privredne i socijalne politike mora biti čovjek i obitelj, a ne pojedine privilegirane skupine. Privredna i socijalna politika mora unapređivati interese općenitosti, čitavog naroda kao producenta, konzumenta i distribuenta, t. j. svu sadanju živu generaciju, iz koje se rađaju buduća pokoljenja, ako želi da i nakon nekoliko decenija i dalje sačuva sadanju postojbinu. Cilj socijalne

[17]) Dr F. A. Westphalen: Die theoretischen Grundlagen der Sozialpolitik. Jena 1931, str. 185.

[18]) Dr Ernst Günther: Sozialpolitik (Die Handelshochschule. Lehrbuch der Wirtschaftswissenschaften. Berlin 1928. Band 2, Kapitel VII, str. 1180).

[19]) Dr Aleš Ušečnik: Sociologija. Ljubljana. 1910, str. 758—762.

skrbi u modernoj demokratskoj državi sastoji u uklanjanju razlika, koje opstoje između pojedinih socijalnih skupina naroda i da socijalno slabijim članovima pomogne da se izdignu na viši moralni niveau. Humanitarno shvaćanje socijalne skrbi rezultira u zahtjevu, da socijalno zakonodavstvo ukloni svaku ovisnost jedne socijalne skupine od druge. Samo na taj način može moderna država potvrditi svoj kulturni i socijalni začaj.

U § 1. saskog zakona o socijalnoj skrbi od 28. III. 1925. istaknuto je, da svrha socijalne skrbi sastoji u: »... pflegerische Förderung des Volkswohls in gesundheitlicher, wirtschaftlicher, sittlicher und erzieherischer Hinsicht«. Tim saskim zakonom opširno su označeni zadaci socijalne skrbi, a time je podjedno određen i njezin pojam. Socijalna skrb je prema tome društveno (socijalno) djelovanje države, općina (saveza općina), religijoznih, karitativnih i humanitarnih društava (korporacija) i pojedinaca, kojima je svrha da narod postane što zdraviji, obrazovaniji i privredno jači. Okolnost, da je vodstvo socijalne skrbi preuzela država, odnosno državni i komunalni organi, pokazuje otstupanje od manchesterskoga-liberalističkog shvaćanja, koje je državu ograničilo na pasivno držanje i na puko suzbijanje pogibelji, koje prijete društvu, a time prebrođena duboka opreka između moderne socijalne skrbi i prijašnje skrbi za siromahe, jer potonja je uvijek skopčana s redarstveno-sigurnosnim akcijama, dok moderna socijalna skrb predstavlja aktivni zahvat za uklanjanje socijalnih poroka i šteta i formiranje boljih životnih uvjeta. Dok su osnovna prava čovjeka i građanina, koja su formulirana u državnim ustavima prema parolama revolucija od godine 1789 i 1848. pojedincima zajamčila formalnu pravnu slobodu, naglašuju moderni ustavi i socijalna prava čovjeka, i to naročito skrb za njegovo zdravlje, zdravo stanovanje, zaštitu nezakonite djece, obitelji, materinstva, omladine i sl.[20] (Nastavit će se).

[20]) Dr Hans Maier: Die gesellschaftliche Bedeutung der Wohlfartspflege. (Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart. Eine Sammlung von Vortägen und Schriften aus dem Gebiet der gesamten Staatswissenschaften Nro 40. Tübingen. 1926, str. 7).

Spectator :

KUĆE I LJUDI U ZAGREBU

Pariški arhitekta Le Corbusier kaže negđe da je samo ravnica, potpunoma ravnica ispravno i pravo područje djelatnosti za arhitekta, jer mu daje potpunu slobodu dispozicije. Onda bi on morao da bude oduševljen pristaša naše Pešćenice i Trešnjevke, naše Sigečice i Pongračevog te Borongaja, Trnja, i Horvata. Ili Gredice ravne kao stol, hej, što bi se tu sve dalo stvoriti! Na papiru.

Tražio sam po tim ogromnim predgrađima, površinom 4 do 5 puta kolik grad, nešto, što bi me bar donekle opominjalo da sam u Zagrebu. Niti samo narječje kojim taj narod govori nije više domaći. Ipak sam našao po koju srodnu crtu, tako primjerice: jal, horvatski jal. Čujete da Trešnjevčani podižu crkvu Sv. Josipa. Sigečica će šimfati i tvrditi da je njihova Sv. Terezije ljepša i veća, premda nije — što svatko vidjeti može. Jedna se djevojčica Trešnjevčanka jednoć, kažu, popela na jedan drveni stup, landenu kažu u dijalektu, i ostala tamo skoro cijeli dan, samo zato, da bi ti vrabečni Sigečičanci vidjeli kako su im Trešnjevčani »vendar« nadmoćni.

Za željeti bi doduše bilo, da sve te divlje kolibe i pajte budu higijenskije, ljepše, zgodnije, ali još v e ć m a bi bilo poželjno, da su svi ti ljudi ostali kao seljaci na svojoj grudi zemljoradnici, a grad da je rađe ostao doista: GRADOM, zaokruženom cjelinom sa karakterom kulturnog naselja.

Vraćam se Plinarskim podvožnjakom kraj Tržnice na Krešimirov trg. Ma da mu zgrade i nisu od naročite privlačivosti ili arhitektonske vrijednosti, ipak se trg dojimlje dosta zatvoreno, skladno, a još bi to u većoj mjeri bilo kad bi i južna strana mogla biti izgrađena kao t r g, a ne na otvoreni način kako je, mislimo, projektovano. Tu se stvara neki zametak novog Zrinjevca. Klupe, cvijetni parketi, mali »alpinumi« pače, no sve to sa osjećajem za prostor i dosta ukusa, priznati se mora. Nasadi su držani uzorno a i općinstvo se stara da ih sačuva. Iznenađuje krasan pogled na golemi kompleks bolnice na Rebru vidljiv kao prospekt kroz Šubićevu ulicu. Eppur si muove. Zgrada trgovačke Akademije koja zatvara trg sa sjeverne strane, bojim se da će zapeti s radovima, košto je to kod one klinike na Šalati koja eto već 8 godina čeka na dovršenje. Ako je se nije mislilo svršiti, čemu započeti, a ako se misli, zašto se stvarno ne dovrši?

Iz nedaleke tvornice olovaka struji povorka radnica, a eto ih iz tvornice čokolade. Uvijek sam se pitao: kako to, da se te djevojke neprestance ne »šopaju« onim finim bonbonima kad ih pakiraju, a to je b a r za njih tako zamamljivo? Napokon mi rekoše da je to zato, što im isprvine uopće nitko niti brani niti priječi da se našopavaju do mile volje. Iza preboljene lakše ili teže bolesti koja neminovno slijedi, radnica je za dugo i dugo i može se reći za svagda izliječena od želje za bonbonima, koji joj štaviše prouzrokuju gađenje. Probatum est.

Meštrovićeva »torta« bjelasa se na suncu kao šećer. Trg je približno kvadratičan, bez ikakvog naročito izgovorenog prometnog ili estetskog smjera, nije dakle nelogično da mu se dao okrugli zaglavak u sredini. Ali je taj prouzrokovao buru kritika, i zvanih i nezvanih, sve do naših filarki

koje su ga »zupntopfu« prispodobile. Vidjet ćemo, kako će napokon djelovati dok se oko priuči i na one nasade.

Na uglu Lopašićeve i Dukljaninove ulice stoji smeđe ožbukana peterokatnica. Za moj je ukus ovo jedna od najljepših zgrada u Zagrebu: mirna, bez pretenzija da bude originalnom, kod tog s o l i d n o crtana i izvedena. Prozori nit preveliki nit premaleni, upravo kako valja. Kad bismo imali sličnih kuća mnogo, pače čitave četvrti, doista bi dojam našeg novog grada bio ljepši, solidniji, kulturniji. Laička publika, istinabog, može lako da pogreši, može da bude zavedena na stranputice, ali na kraju krajeva obistinjuje se ona: vox populi... Jer dadne li joj se samo vremena i prilike da razmisli, da sravnjuje, da prokuha u sebi sve te dojmove, ona će konačno ipak manjeviše ispravno da ocijeni, da izreče svoj sud ili svoju osudu. Slutim da će tako ići i svim ovim pretjeranostima i šabloniziranju, motkama za zastavu i nemogućim prozorima itd. građevne škole, koja se nazivlje modernom i pod kojim se plaštem, uz izvjestan broj vrsnih, ozbiljnih stručnjaka, krije još mnogo veći broj nesposobnih »stručnjaka«, koji svoje neznanje sakrivaju pod zvučnim izrazima modernizma, jer misle da je u toj struci baš sve dozvoljeno.

Washingtonov trg. Burza i »Börsenkafee« jedno prema drugome: bijela i crna burza. »Službeni« i »slobodni« tečajevi, kao u svim velegradovima s burzom. Ona čudna kuća nasuprot, koja se gerira, kao da želi prikazati prolazniku da sadrži u svakom katu samo po jednu dvoranu, a kad tamo tri su sobe, samo što su noseći pilovi zgrade maskirani o b o j a d i s a n i m prozorskim staklima, ta kuća, skroz jedna estetska patvorina, k o j a n i j e č e v l a s t i t u s v o j u s t a b i l n o s t, izazivlje onu latinsku: difficile est satiram non scribere. I nije ostala osamljenom: eno na Ribnjaku je dobila svakako bolju nasljednicu, u onoj crvenoj ko zemlja kući sa streloplavim« zastorima. Originalnost, gdje god, pod svaku cijenu. Pa k a d ste napraviti prozore od 10 m širine, onda nemožete nasmagati dostatno stora, zastora, Esslingera itd. da 60% od tog prekomjernog svjetla opet zatvorite. Uostalom sam se vazda pitao, čemu se prave one grede, u vidu galga nad glavnim zidom tih kuća-kištra? Napokon mi jedna kućanica otkrije ključ k toj zagonetki: kod mnogih se takovih kuća bez krova pokazalo, da im je kuhinja u najvišem spratu za ljetne žege, ili inače kad bude jugo, neuporabiva: razlog — nedostatna visina dimnjačke cijevi. Pa kad su sad morali dimnjake da povisuju na tehnički bezuslovno potrebnu visinu, koja im kod kuće s krovom eo ipso sama od sebe izlazi, — moradoše dimnjake, a da ih vjetar ne obori, nekako poduprijeti, i tako nastadoše oni okviri, one »galge«. Imade podosta kuća i sa stubištima na ulicu. Tom hiru graditelja mora kućegazda da žrtvuje kod npr. 5-terokatnice 4—5 soba na licu, pa mu se za toliko umanjuje i renta.

Pošta! Buka, promet, udaranje stroja za žigosanje. Lijepo. Samo pretijesno za grad od 200 hiljada žitelja, jer je pošta građena pred 34 godine za takav od 60 hiljada. Tom je prigodom načinjena opet neoprostiva greška, što se nisu ujedno dokupila ona gradilišta u Palmotićevoj, Kurelčevoj i Vlaškoj ulici koja se mogahu za onda dobiti uz bescijenje,već se išlo striktno samo do potrebe momentane, od danas na sutra. Moglo se makar izgraditi najnužnije, ali stražnja zemljišta odmah pokupovati. To se svakako moralo. Sad je nastupom nužde ono i onako pretijesno dvorište največim dijelom izgrađeno, a cijelo je jedna krparija!

Petrinjska ulica. Ulica policije i birtija. Pokušao sam ih prebrojiti, ali sam došao samo do 34. Šteta, što ta ulica nije izvedena po Lenucijevom planu, naime u pravcu do Nadbiskupije, a ne da se zakrivila u sjevernom dijelu. U veži policijske Uprave bila je jednoć iz god. 1830. datirajuća ploča na hrvatskom i njemačkom jeziku uzidana, koja u stilu bidermajerštine emfatički govori od »vekivečnih vremena spomen« itd. Gje je sad to?

Naši simpatični redari »Oko Zakona« zovu ih u Njemačkoj. Tko ne pozna onog jakog, rumenog u licu redara, sa Brođovinovog ćoška? Jovijalan, prijazan.

»Vugleee-en«!

Tako se oglasuju dobri naši stari, mršavi ugljenari. Idu, idu svojim crnim dvokolicama, natovarenim vrećicama od ulice do ulice. I njih je, kažu, pogodila kriza: širi se upotreba savremenih plinskih i električnih glađilica. Siromasi su to veliki, i tihi, mučaljivi ljudi. Ipak još bodro klipšu za svojim taljžicama: Vuglena vugleeen!

Peska belega, peskoooo!

Eno mali pjeskari, baš ko prije 200 godina obilaze nudeć svoj proizvod, sit venia verbo, za kućanice. Vedro ozvanja njihov dječački sopran odjekujuć od peterokatnica centra: Dok se usklik »Pereci, friški pereci« u parkovima, kao i onaj otegnuti: Sladoled-i-jaadaleet dandanas zbilja čuje ređe, ili se možda gubi u velegradskoj buci, a slično i onaj»minduli-manduli.« Imade neki što redovito dolaze sa »Flaše stare kupujem, flašeeee!« i poznati stari krpam lonce, rajndleee! koji zov obično, bar u mojoj četvrti, utorkom ozvanja a čini se da ne može da potuži na pomanjkanje mušterija. »Nože brusim, škareee« — »Staru robu kupujem, staru!« i napokon »Kišobrane popravljam, kišooo« dolaze izgleda najvećma na periferiju i u ljetnikovačke četvrti. Davno već nisam čuo staru harfinisticu, a izgleda da je i ona iz Štedioničkog Prolaza sa papigom nekud nestala ili možda otišla gore k Majcenu? Ciganin s medeđom koji uz neku indijansku svirku izvodi svoje nezgrapne plesove. Medvjed mu je vrlo okrugao i nekud prekratak i sasma nekako sivkast a pretstavu završuje dižuć se na stražnje šape, na gromki smijeh strčane djece i služinčadi: eto komadić srednjeg vijeka ko

čudom kakim spasio se do u naše dane. U novije se doba priključio tradicionalnim ozivačima i pridošlica n. pr. »Dinje lepe, lubenice, dinjee« nu taj je samo sezonski. Svi se ti tipovi gube, pa nas hvata nekaka sjeta kad ih još pojedince susrećemo.

A šta da reknemo o izumrlom takorekuć slavnom fijakerskom cehu? Gdje su vremena kad je ponosni Hohnjec sa sjajnim cilindrom i kockastim pantalonama, u žaketu i bijelim rukavicama, okićen i on i plemeniti mu konji ružmarinom,vozio tip-top mladence na vjenčanje! To je bilo »šik«, i tko je iole držao do sebe, toga je morao samo Hohnjec i nitko drugi voziti u svatove. U tragikomediji »Slučaj s ulice« taj je tip posljednjeg proletariziranog fijakeriste donesen na pozornicu osjećajno, toplo i odlično karakteriziran, a košto svi doista dobri portreti ponešto malko i karikiran. Čovjek s ganućem i živim učešćem prati gledajuć i slušajuć Halužana, kog zbilja vanredno prikazuje naš Cilić. Kako pada sve niže i niže. . . O tom bi trebalo pozvanije pero napisati poseban članak. Fijakera imade, — kažu — još jedno 4—5. Imade li ih zaista. Neznam.

Eno mališana gdje špekulaju. Lako njima: ne prijeti im, ko nama u naše doba avet u spodobi Grule i Mameka, dvaju fakinskih matadora, koji su nemilice u formi otetih bajsa, staklenka i ostalih krugljica, ubirala »placovinu« od igrajućih dječaka.

Kad je naš Bukovac dogradio svoju palaču s atelierom, mogli smo mi mališi iz susjednih kukuruzišta koja bijahu još posve neizgrađena, promatrati kako Majstor slika. Znali bismo se popeti na hrpu kakvog pijeska ili zemlje i dižuć se na prste zurili udivljeno čas u slikara, čas u sjajnog magnata u gali što je sjedio. No još nas je više veselilo stajati ispred oniskog prizemnog prozora majstora Antoninija u Dugoj ulici mislim broj 33, diveći se kako tik prozora pod njegovim kistom niču anđeli i geniji zlatokrili. Dok nas nebi stari napokon s prozora rastjerao, prem je inače bio dobričina.

Nova Ves. Kažu da se zvala nekoć Lijepom. Već u 14 stoljeću brojno naseljena slobodnjacima, bivšim inošima, španima, itd. pa i obrtnicima, sve u nekoj vezi s crkvenom gospodom, sačuvala je ponešto od svoje karakteristike do današnjeg dana. Tiha, povučena. Ono cinkanje tramvaja kroz nju bila je epizoda, ko san prošlo je to.

Što je za Harmicu bila stara Bohanička, za Vlašku ulicu Šmrkavi Nacek to je za Novu Ves bila »šene Lizi«. Kad je ono pred koju godinu »Večer« donijela vijest o njezinoj smrti, stadoh razmišljati koliko je ta stara mogla imati godina. Za vrijeme dok sam osamdesetih godina prošlog vijeka trčkarao okolo ko mali dječačić, na Zrinjevcu smo gledali tu osebujnu »peršonu« kako sitnim koracima hoda, zapravo capka u posve neobičnoj haljini, a bila je tada već svakako pristara i skoro već u godinama. Mora da

je prema tome doživila barem 85—90 godina. Svakog je dana osvanula u drugačijoj opravi, boljerekuć kostimu. Imala je jedan kričećo-modri od baršuna s utisnutim golemim ornamentima, pa jedan žabo-zeleni, jedan crn baršunasti optočen bijelim krznom, a jedan roza sa marabu? perjem. K teškom je baršunu i kadifi nosila bijele cipele i zelene čarape. Šeširi golemi ko mlinski kamen s nojevim perjem a la Marija Stuart ili Eve Zrinjski. Kasnije smo kao brucoši tek doznali da je ona velika sirota, i da doista ne nosi svojom voljom svu tu maškeradu, već naprosto da m o r a da nosi i iznosi svu tu historijsku garderobu, jer nije imala druge do li ove, koju bijaše baštinila od nekake sestre, sestrične, šta li koja je umrla negdje krajem 19 vijeka kao glumica, ostavivši joj čitav tovar svojih ponošenih pozorišnih, većinom dašto historičkih kostima, a sa odnosnim pripacima. Kad bi prošla Zrinjevcem, korzom, adjustirana kao Djevica Orleanska, Lady Macbeth ili Rosalinda, pobudilo je svakiput nemalu strku i senzaciju kako novinari vele. Redari su je znali, pa bi samo slegnuli ramenima....

Mogli bismo proslijediti galeriju lokalno-malogradskih tipova: Alfonsa Sterna nazvanog »Šantekler«, Peko-Kačića gigerla i kavanskog stalnog gosta, o kom je kružila pjesma: U kavanu Peko sjede, ogledalo vječno gleda, suče brke gladi vlas, rihta kragn svaki čas» Serafina nazvanog »der junge Italiena«, koji je imao fiksnu ideju da je ugađač glasovira ali je samo kvario, tako da ga je Heferer morao najuriti iza česa je na vlastitu šaku po kućama obilazio i još štetniji bio. Nama je dječarcima najvolio da baca šešire niz onaj pokos od Promenade, pa bi uživao kako smo vikali, špotali, trčeć za kotrljajućim šeširom. A gdje je perecar Jura, o kom je kružilo da je bio u Mitrovici ali ne dragovoljno i koji bi recitirao zbilja uspjele stihove o svojim perecima. Svršavali su se skoro uvijek sa grožnjom da ako ne budemo kupili, da ćemo pasti na maturi. Dalje nije »salonski sposobno« što je recitovao. Pa onaj Eda Džin-džin koji je uz svaku glazbu koracao predvodeći uličnu omladinu, danas također spada već u svijet mitosa moglo bi se reći..

Uspinjuć se brežuljcima što tako slikovito okružuju grad sa sjeverne strane, gdje se niže ulica do ulice, vila do vile, sjećamo se onih gospodskih vinograda s klijetima, gdje se na visokim jarbolima, za znak da je vlasnik prisutan, vijorila ogromna zastava.

Gdje su danas ti mali moglo bi se reći vlasteoski posjedi, gdje li njihovi vlasnici? Vrijeme je drugo nastalo: ne ozvanjaju više iz vinovom lozom zarasle verande veseli zvuci domaće pjesme, žamor glasova prijateljskog kruga, zveket čaša što se kucaju novim moštom i starim vinom. — Nije li stari Mikula Crnković, pa Gavella, Ćuk, Andrijević, Bothe, Druker, zatim na Prekrižju Nikolić, Kalabar (kasnije Weiss), Rihtarić, Sollar, Vi-

drić, Halper, Stejskal, Erlih, Jakčin i Krešić, Guštin i Malin, Ferković, Nossan i Jelačić, Mileusnić i mnogi drugi imali svoje vinograde, gdje su u dokolici poput rimskih patricija sadili lozu, cijepili ruže, pretakali vino, držeć u lijepom međusobnom susjedskom skladu stare hrvatske običaje i revno se posjećujuć u svako, a naročito doba berbe. Crkvena pako gospoda prevladavaju dašto na istočnoj strani gdje je od ranog srednjeg vijeka bila njihova jurisdikcija. Čitava Šalata, Lašćina, Karvanjak, pa sve tamo do blizu Maksimira bila je njihova domena, tek mjestimično isprekidana prvim naseljima Lašćinskih nekoć kmetova, slobodnjaka a kasnije purgara, sve to bilo je u prispodobi s gradskom stranom nekud »en miniature«, dok je ovdje postojao neki danas bi se reklo »klasni« ekskluzivitet. Šećuć brežuljcima ovim, gledajuć gusto naseljene predjele, gdje se pred pola vijeka sterahu vinogradi, vrtovi, voćnjaci i šume, zamislih se. Propada li doista naš s t a r i Zagreb?

Gledaš li topografsku strukturu našeg grada s koje od uzvisina sa sjeverne strane, ustanovit ti je, da mu struktura u glavnom sastoji u pomanjkanju takove. Grad nije nikako komasiran, nikako okupljen, već se razlio ko da je lonac prekipio na sve strane. To je u mojim očima očita šteta i greška. Umjesto da se sad, kad su nezgodne posljedice tog i takovog »sistema« bez sistema upoznate, ovo izbjegava i nastoji korigirati, a ono se dopušta stvaranje t. zv. gnijezda, odvojenih naselja na skrajnjoj periferiji, n. pr. Željezničarski Dom, Dubrovnik, Pongračevo, Sigečica, Volovčica, i mnoge druge, pa još sasma apstrahirajuć od nelegalnih divljih potpunih sela. Sve ovo čini da se velik i to veći dio grada počinje sastojati od brojnih pojedinačnih naselja, međusobom odijeljenih, sa posebnim svojim interesima, životom, i ako hoćete nekom lokalnom »kulturom«. Voljeli bismo kad bi nam grad bio ostao organskom cjelinom, kakav je to odista kroz duga stoljeća i bio. Razvitak može, a i mora da se kanalizira te biva isto tako organski, košto se krošnja stabla širi, a spriječava se posvudašnje izbijanje korjenika i izdanaka koji cjelinu dekomponiraju, drobe.

Promatram i ljude koji u tim naseljima žive, rade, zabavljaju se. Ne veže ih ništa ni međusobom ni sa samom maticom grada. Govor im je jedna smjesa svih narječja, koja se u našoj državi govore. Dugi će još, dugi deceniji, proći, dok svi ti ljudi postanu građani, postanu ne samo po administrativnoj pripadnosti, već po svojoj unutarnjoj b i t i ono, čime se mi starosjedioci ponosimo: stopostotni Zagrepčani.

Dr. F. D.

ŽIVOT I DRUŠTVO U DANAŠNJEM GRADU ZAGREBU

REFLEKSI IZ NEDAVNE PROŠLOSTI U STVARNOSTI NEIZVJESNE DANAŠNJICE

Prije svjetskog rata, u ona dobra i rekbi zlatna vremena, koja nismo znali cijeniti i često se danas u posvema krivom svjetlu prikazuju, dok ih današnja generacija uopće ne može da shvati, glavni grad svih Hrvata, naš bijeli, ponosni Zagreb brojio je jedva kojih osamdeset hiljada stanovnika. Bio je to lijep i uredan, osrednji grad na jugu bivše Monarkije. U njemu su građani živili i radili mirno i spokojno. Svatko je znao koji mu položaj u životu i u društvu pripada, sve je bilo određeno, pa su se svi držali svog djelokruga rada, poštujući svog bližnjega. Stara poslovica »živjeti i dati živjeti« bila je svagdje spontano uvažavana i primjenjivana. Inteligencija zauzela je prva mjesta u društvu, gdje je uz odlične građane i plemiće, tvorila kremu naše elite. Živjelo se tada u Zagrebu kao u krilu jedne velike familije, jer su se manje ili više svi građani poznavali i prijateljski međusobom općili, iako je bila razlika u naziranjima i u politici. U glavnom je Zagreb imao izgled činovničkog grada, gdje se i privreda počela sve to više da razvija. Gotovo sve glavne kulturne institucije i organizacije za onih su vremena stvorene i smještene u dolične i reprezentativne domove, na što smo još i danas ponosni.

Osobito se isticala ona poslovična susretljivost i uglađenost zagrebačkih građana, jer su onda zaista još prava gospoda bilo po umu ili rodu, — ali ne po novcu — dominirala našim društvom i javnim životom. A po svojoj vanredno simpatičnoj vanjštini i gostoljubivosti građana slovio je na daleko naš glavni grad Zagreb, doprinijev vrlo mnogo ugledu i izgradnji bivše Monarkije i u dalekim stranim zemljama.

One solidne temelje na kojima i danas počiva Zagreb postavilo je marno i čestito građanstvo, uz naše nekadanje moćno narodno plemstvo. U vjekovnim borbama za sveta prava hrvatskog naroda, grad Zagreb je vazda bio među najprvima. I onaj autohtoni građanski elemenat, koji je generacijama živio i radio u Zagrebu s vremenom je stvorio neki posebni tip pravih Zagrepčana, dobro poznat i mio našim domaćim ljudima i strancima. Svi koji su dolazili u Zagreb, ugodno su se u njemu osjećali, te je Zagreb u tome mnogo naličio na Beč i njegovo jovialno građanstvo.

Tog starog i dragog Zagreba postepeno je nestalo. Samo ostatke ostataka nalazimo mi danas rasijane po starim kućama, većinom po Gornjem gradu, u Novoj Vesi i u Vlaškoj ulici, tim najstarijim djelovima

grada. I tu, ti stari Zagrepčani žive povučeno, ne mogu se snalaziti u novim prilikama i vremenima, koja su sobom donijela njima potpuno nepoznata naziranja, život i običaje. Jednom riječi, pravi Zagrepčani osjećaju se u svom vlastitom rodnom gradu, kao stranci, baš kao i u mnogim drugim našim gradovima.

Već tokom svjetskog rata, za onih četiriju kobnih godina neizvjesnosti, stradanja i ratnih grozota, te umiranja našeg nacijonalnog življa po svim mogućim frontama, došlo je mnogo stranog elementa u grad Zagreb, da ovdje ponajviše trguje ili »gšeftari«, da u onim nejasnim prilikama u mutnome lovi. Pojavili su se dotada nepoznati tipovi raznih špekulanata, lifeRanata, preprodavača, javnih i tajnih, velikih i malih, koji su nastojali da šta više zarade, ili »ušićare«. Da zgrču lake ruke što više novaca i da se obogate izrabljujući vješto ratnu konjunkturu. Prilika je za to bilo dosta, jer su cijene raznoj robi iz dana u dan sve više skakale. Roba se ta skrivala u skladišta, podrume, tavane i kojekuda, a prodavala se tek onda, kad joj je znatno porasla cijena. Sve je gotovo zaokupila manija trgovine u cilju zgrtanja materijalnih dobara. I tako smo mogli da vidimo mnoge ratne bogataše, koji su inače iz više no čednih prilika nikli, pa su se osobitom nasladom i umišljenošću isticali i razmetali svojim bogatstvom.

Bila je to prva afirmacija parveniskog gospodstva na temelju novca!

To je prva era komercijalizacije Zagreba i njegovog javnog života i društva, koja nije dugo potrajala, jer došao je iznenada prevrat, bezvrijednost starog novca i na laki način stečenih dobara. — Mnogim ratnim bogatašima skrhali su oni burni dani prevrata šiju. Nestalo ih je kao da nisu nikada živjeli u Zagrebu. Ali među njima bilo je i takovih koji su se odmah prilagodili novim prilikama, pa takovih kojima je i dalje sreća poslužila.

Pod onim nesigurnim prilikama, kad se morao autoritet vlasti ponovno da uspostavi, cvao je šverc ili kriumčarenje. Razgraničenje izmedju nove države SHS i susjednih država nije bilo odmah provedeno, granice nisu bile strogo čuvane, prelazilo se ovamo i onamo na lak način. Sve je to pogodovalo razvijanju krijumčarenja sve moguće robe od nas u inozemstvo i odande k nama, ponajviše u Zagreb, koji je naskoro postao kao nekim centrom raznih šibera, švercera i skorojevića. Mogli ste te ljude da vidite kojekuda po raznim lokalima, osobito po onim tolikim barovima, koji su nicali poput gljiva poslije kiše, kako se razmeću hiljadarkama i uživaju u slastima života, kao da više neće biti dana. Silni novac se je u ono doba, kojih tri do četiri godina iza rata, zasluživao u Zagrebu. Dotada nepoznata konjunktura zahvatila je svojim talasima i naš grad, jer novaca je bilo u obilju, gotovo je ležao po cestama, samo se moralo znati kako će se ga zaslužiti. I u te tajne ušli su naši ljudi, podukom brojnih

stranaca, koji su sve više preplavili Zagreb. — Dolaskom stranog življa nastala je iznenada silna stambena kriza. Počelo se trgovati i stanovima, kućevlasnici gradili su ogromnim unaprednim uplatama za stanarine mnoge kuće, grad Zagreb počeo se rapidnim tempom razvijati. — I ovo drugo doba kratkotrajne komercijalizacije našeg života i društva, kad je svaki pojedinac mislio da je rođeni i sposoban trgovac, u toj jagmi za novcem i uživanjem, kog jedva da pamti povjest grada Zagreba, odjednom je to ratno komešanje prekinula gospodarska kriza, koja je sve više i jače pritiskala grad Zagreb.

Mnogih je tih poratnih bogataša i švercera nestalo kao poslije orkana. Osiromašili su, odselili se, ili umrli često u bijednim prilikama. Ali bilo ih je i takovih koji su znali sačuvati svoje imetke bilo deponirane u bankama (stranim i našim), ili u nekretnima, a prije svega u raznoj robi, koju su znali prekriumčariti na sve moguće načine na gradski teritorij, dok su dvostruko vođena knjigovodstva imala također svog udjela pri zgrtanju novaca, a na račun poreza.

I u tim peripetijama u ovih dvadesetak godina, koje čudo, da su te prilike imale i te kakav odraz na naš život i društvo, a prije svega na njegov moral i odgoj djece. Naša inteligencija uvučena i protiv svoje volje među te žrvnjeve dnevnog života i zbivanja, gdje se cijeni samo novac i bogatstvo, dok se um sa samilošću kvitira, bila je razumljivo decimirana. Potisnuta o stijenu, ona i danas tek životari! — Nije stoga začudno, da se škole više ne cijene, iako se u tome smjeru osjeća u posljednjim godinama neki napredak i poboljšanje. Nu vanjska navala na naše naučne zavode ne proističe u glavnom iz unutarnje potrebe za naobrazbom, već za kruhom, za ekzistencijom. Stvaraju se većinom redovi kruhoboraca, koji će i preko lješina da srljaju napred, samo da si osiguraju dnevni život i potrebna sredstva za život. Pa ako te gomile mladeži neće dobiti očekivanih namještenja, — jao onda svim nama!

Manija za športom i običnim, profanim užitkom zahvaća sve više i našu mladež a da ne govorimo o stvaranju bujne njezine fantazije, podstrekavane i suviše od raznih vješto i komercijalno lansiranih, ispraznih filmova po bujici kinematografa, gdje se budi i uzgaja ljubav naprama luksusu i lakom životu. — Sve te pojave imale su snažnog odraza na našem životu i društvu, koje se faktično ni do danas nije još formiralo na onim razvalinama predratnih vremena, koja su značila tradiciju i kulturu najširih razmjera.

Kad sve to malo pobliže promotrimo, moramo se da pitamo kud vodi sve to?! — Koju budućnost možemo očekivati kraj svih tih negativnih snaga i komponenata? — Ali današnjica ne vodi o tom računa, jer danas

je sve, a sutra ništa. Psihoza je to ratne ili poratne ere, samo u drugoj, moguće mnogo pogibeljnijoj formi.

I u tome metežu, tom vrijenju pojmova i ideja, kretnje i tišine, morala i nemorala, ogorčene borbe za dnevni život i opstanak, jedino se još snažno u našem gradu afirmiralo Hrvatstvo, koje poput svjetle zvijezde svojim tracima obasjava taj naš novovijeki Babilon, u kome se mi stariji ne snalazimo, jer u njemu ne nalazimo potrebne duševne sadržine, a vanjski napredak i oblik ne znači još sve. Ovo naše Hrvatstvo usađeno nam u dušu i srce, ne mogu ipak nikakove ideje da iščupaju, ono živi i preživjeti će sve nevolje i nedaće, kako je to bilo i u našoj gordoj prošlosti. Nosioci, oni glavni nosioci iskrenih domoljubnih ideja u gradu Zagrebu, jesu faktično mali građani nastanjeni po periferiji po onim niskim i malenim kućicama, tamo gdje se ljubomorno čuva cvjetak naše narodnosti, naše tradicije i — naše budućnosti. Taj maleni svijet, koji se bori za koricu hljeba nije izgubio nadu u bolja vremena, jer u njemu imade neslomive životne snage, pa u tome smislu odgaja svoju nejaku dječicu. Taj sitni živalj je danas glavna podloga hrvatskoga Zagreba, on stvara novi autohtoni naraštaj građanstva. Njegova energija, samoprijegor i rad jamstvo je naše bolje budućnosti. Sve drugo je više ili manje efemernog značenja ili karaktera za hrvatski značaj našeg dragog grada Zagreba.

Vidimo dakle, da su danas naši mali gradjani, medju njima i mnogi naši čestiti zemljaci-doseljenici stvaraoci buduće naše buržoazije, dakle onaj zdrav elemenat na kome ćemo jednom izgraditi novi Zagreb, veći, moćniji i sjajniji, a sigurno i sretniji i zadovoljniji, počam od najviših do najnižih stepena društva, onakav kakav je Zagreb bio po svojoj unutrašnjosti u davnini, kad je prkosio najvećim burama i olujama.

Sa tog utješnog stanovišta možemo da promatramo današnje prilike i život u gradu Zagrebu, uz nadu na bolja i sretnija vremena, koja će doći, — jer moraju doći. A sve ono što je dosada bilo i događalo se za posljednjih dvadesetipet godina, znakovi su postepene evolucije, uvjetovane izvanrednim prilikama, tek neznatni momenti u vječnosti jednog naroda, čija je vitalna snaga, na čelu sa glavnim, slobodnim i kraljevskim gradom Zagrebom, tolikim vjekovima i borbama i te kako sjajno dokumentirana.

Ivan Ulčnik:

ZAGREBAČKI PODNAČELNIK PAVAO HATZ

Pavao Hatz otac dolazi u Zagreb. — Hatz postaje zagrebački građanin. — Hatz izabran za gradskog zastupnika. — Smrt Pavla Hatza. — Njegovi nasljednici. — Pavao Hatz sin dobiva zagrebačko građanstvo. — Hatz sudjeluje u reprezentaciji koja putuje u Beč. — Hatz izabran u Hrvatski Sabor. — Dr. Mirko Šuhaj. — Hatz surađuje kod gradnje gradske pivare. — »Velika kavana« u kući Hatzovoj. — Provedba gradskih izbora 1868. — Hatz postaje gradskim zastupnikom i podnačelnikom.

U početku druge polovice prošlog stoljeća spominjalo se u Zagrebu mnogo ime Hatz. Članovi te obitelji zauzimali su u Zagrebu ugledan položaj, a od njih naročito su se u trgovačkom staležu istakli Hatz Pavao otac i Pavao sin.

HATZ PAVAO otac, došao je u Zagreb oko god. 1808 iz Steinberga, županije Odenburg u Madžarskoj. Otvorio je trgovinu u Pivarskoj (danas Basaričekovoj) ulici, gdje je kasnije posjedovao i kuću. U knjigama župnog ureda u Steinbergu[1]) spominje se ime Hatz već god. 1684.

Hatz Pavao otac rođen je 4 svibnja 1786 po svoj prilici u Steinbergu, županija Odenburger u Ugarskoj. U ostavštini obitelji Hatz nalazi se bilježnica, koja sadržaje upute o trgovačkom poslovanju. Bilježnica osnovana je 27 svibnja 1789 u Sárváru, a pisana je njemačkim jezikom. U tom mjestu Hatz je izučio trgovinu. Na prvoj strani bilježnice upisano je njemačkim jezikom: »Den 5.-ten April 1800 ist Meine Frau Princibalin gestorben. Got gebe ihr die Evige Ruhe.« Na drugoj strani bilježnice upisao je Hatz »Den 11-ten July, bin ich nach Haus kommen von Sarvar nach Steinberg Anno 1803.« Ispod toga ubilježeno je »Den 15-ten November Anno 1801 ist mein Vatter gestorben. Gott gebe ihn die Ewige Ruh.« Na trećoj strani bilježnice upisano je: »In Jahre 1803 bin ich gefirment werden in Sarvar mit Name Mathias, und mein Pathe war Mathias Berger.«

[1]) U pismu od 18 srpnja 1863 naslovljeno na Mariju Hatz, saopćuje župnik u Steinbergu, Ivan Szabó, da je stara župna povijest Steinberga sasma nepoznata. Tekar od god. 1683 postoje župne isprave. Do te godine bilo je mjesto Steinberg protestantsko. Godine 1683 grof Franjo Nadazdy vlasnik dobra Lockenhaus, koje je spadalo pod župu Steinberg, privede ovo mjesto opet u krilo katoličke crkve. Dušobrižničku službu preuzeli su braća Augustinskog reda. Župa premještena je u Lockenhaus. Od god. 1683, vode se župne knjige. Župnik Szabó u svom pismu saopćuje da je god. 1684 u matici krštenih upisano rođenje Mihaela Hatza, a god. 1685 dolazi upisano narođenje sina Ivana Hatza. Istovremeno upisano je u maticama Steinberške župe 10 do 12 imena članova obitelji Hatz.

Na 50 strani bilježnice stoji da je Hatz putovao po Madžarskoj te kao trgovački pomoćnik radio u raznim mjestima. Na 4 travnja 1805 došao je u Weszprim, 4 veljače 1806 u Stuhlweissenburg, a 3 listopada 1806 u Günss.

Nastavivši putovanje došao je Hatz oko 1808 u Zagreb. Vidljivo je to iz njegove molbe od 2 veljače 1819, koja je pisana latinskim jezikom i upravljena na »Aplissime Magistratus! et Electa Comunitatis Domini Gratiosissimi.« U molbi navodi da je već 11 godina stanovnik grada Zagreba gdje imade trgovinu. Moli, da mu se podijeli pravo građanstva. Molbu

Hatz Pavao st. * 1786 — † 1846.

potkrijepljuje još time, da je u vezi sa zagrebačkom porodicom Mrahovića, jer je oženio Sofiju kćer, tada već pokojnog zagrebačkog građana Petra Mrahovića[2]).

U matici vjenčanih župe Sv. Marije upisano je da se je 28 travnja 1816 Pavao Hatz vjenčao sa Sofijom Mrahović, koja je bila grčko-istočne vjere. Vjenčani kumovi bili su: Šuflaj Franjo, filozof i Đuro Brigljević, odvjetnik. Sofija Hatz umrla je 26 rujna 1877.

[2]) Mrahović Petar trgovac dobio je zagrebačko građanstvo na sjednici Gradskog vijeća 4 veljače 1792 uz naplatu građanske takse od 6 forinti srebra. U zapisniku sjednice Gradskog zastupstva od 4 veljače 1792 stoji da je Mrahović bio rodom iz Gline. (Grad. arhiv br. 74—1792.) Glasom stavke 127 matice umrlih zagrebačke pravoslavne crkvene općine Mrahović je umro 21 siječnja 1812 u 58 godini. Izim kćeri Sofije imao je Mrahović i dva sina: Aleksandra, rođ. 1801. Taj se posveti liječničkom zvanju. Aleksander se ali više nije nazivao Mrahović, nego Mraović. Dr. Aleksander Mraović bio je zagrebački gradski fizik. Umro je 1855. (Njegov životopis kao i njegovog sina Aleksandra, također liječnika, priopćit ćemo posebno.) — Josipa, rođ. 1806. Taj se posveti vojničkom zvanju, te kao pukovnik u miru umro u Zagrebu 1865.

Temeljem Hatzove molbe podijeli mu Gradsko vijeće na sjednici 3 veljače 1819, pravo građanstva uz naplatu gradske takse od 12 forinti srebra. Ovoj sjednici Gradskog vijeća pretsjedao je gradski sudac Pavao Gorup[3]), a zapisnik je vodio gradski notariuš Josip Kovačić. (Gradski arhiv br. 245—1819.) Istoga dana primilo je Gradsko vijeće kao građane 22 molitelja. Od ovih novih zagrebačkih građana, imade još danas živućih potomaka imena Andrašević. Tada je također dobio građanstvo i Tomo Andrašević 39 godina star.

Hatz Sofija rođ. Mrahović supruga Hatza Pavla st.

Kako spomenusmo Hatz bio je trgovac, kome je trgovina svakako lijepo napredovala, jer se on godine 1826 odlučio da na Harmici (danas Jelačićev trg), kupi od Gradske općine gradilište[4]), da odmah zatim započme sa gradnjom dvokatne kuće.

[3]) Životopis Pavla pl. Gorupa opisali smo u kratko u »Zagrebu«, br. 7-1936.

[4]) Zemljište na kojem danas stoje kuće Jelačićev trg br. 28 i 29, bilo je nekada od udovice baruna Magdalenića. Ovo zemljište kupila je Gradska općina. Gradsko zastupstvo odluči na sjednici 28 prosinca 1825 da se zemljište dražbenim putem proda. Kr. Komora dala je Gradskoj općini već 1 prosinca 1825 br. 35.866 u tu svrhu dozvolu. Zemljište je imalo površinu od 1441 čet. hvati. Iskličná cijena bila je 6000 for. u konvencionalnom novcu. Kupac je bio dužan, da u roku od 3 godine zemljište izgradi, u ravnom smjeru sa kućom Kuševićevom. Javna Dražba bila je određena za 1 travnja 1826 na licu mjesta. Od strane Gradske općine prisustvovali su dražbi gradski kapetan Ignac Kavić i senator Ivan Mihanović. Dražba bila je već prije dva puta raspisana, ali je ostala bez uspjeha.

Dakle 1. travnja 1826 oglasi gradski bubnjar početak dražbe. Zatim su pročitani dražbeni uvjeti. Na dražbu pristupiše: Karlo Mondschein, Josip Culigaj, Stjepan Pomper, Petar Kozler, Nikola Nikolić, Tereza Romleiter, graditelj Bartol Felbinger i Pavao Hatz. Jedini Felbinger i Hatz upustiše se u dražbovanje, pa su zajednički dostali zemljište za 6121 for. Hatz je svoj dio kupio u zajednici sa suprugom Sofijom. Nakon kupa razdijeliše zemljište na dva dijela. Felbinger uzme istočni dio u površini od 626 če. hvati, a Hatza dopane zapadni dio u istoj površini. Preostalo zemljište od prilike 189 čet. hvati, pridržala je Gradska općina za mesnice, koje su se tada nalazile u Špitalskoj (danas Gajevoj) ulici. O samom dražbenom činu raspravilo je Gradsko zastupstvo na sjednici 20 svibnja 1826, kada je rezultat dražbe odobren. Sjednici predsjedao je gradski sudac Pavao Gorup, a zapisnik je vodio bilježnik Vjekoslav Šrabec. (E. Laszowsky: »Stari i novi Zagreb« snopić 7 i 8 iz god. 1925.)

Hatzovu kuću sagradio je često spominjani graditelj Bartol Felbinger, koji je već prije u susjedstvu sagradio svoju kuću. Ta kuća još i danas stoji na Jelačićevom trgu br. 28. Na krovu Hatzove kuće bio je namješten željezni »Merkur« (kao zaštitnik trgovine). God. 1927 srušena je stara Hatzova kuća. »Merkur« je postavljen na novu palaču, koju je sagradio god. 1928 naš uvaženi građanin i naš član Svetozar Milinov.

Hatzova kuća na Jelačićevom trgu, sada je srušena.

God. 1829 u broju od 4 kolovoza donosi »Agramer Zeitung« oglas u kojem Josip Stallenberg, oglašuje da je svoju kavanu i gostionu iz novo

sagrađene Hatzove kuće na »Harmicenplatzu« preselio u susjednu Felbingerovu kuću, gdje će od 6 kolovoza 1829 svoj posao nastaviti. Ovaj oglas dokazuje da je Hatzova kuća god. 1829 već postojala.

Od zemljišta kojeg su Sofija i Pavao Hatz kupili od Gradske općine, upotrebljeno je za izgradnju kuće 405 čet. hv., a za dvorište i vrt ostalo je 221 čet. hvat.

Kada je Pavao Hatz sagradio kuću na Harmici preselio je u nju svoju trgovinu mješovite robe. U »Agramer Zeitungu« od 1833 oglašuje Hönig Josip da će od 1 kolovoza uzeti u zakup kavanu i gostionu u kući Pavla Hatza na Harmici. Kavana će se zvati »zum weissen Kreuz«. Ujedno javlja da će u kavani držati novine: »Wiener Algemeine Zeitung«, »Wiener Theater Zeitung«, »Agramer Zeitung«. Dnevno će se dobivati sladoled.

U »Agramer Zeitungu« od 30 prosinca 1837 Hatz oglašuje da prodaje porcelanski pribor iz c. k. povlaštene bečke porcelanske manufakture[5]. U oglasu se naročito ističu šalice za kavu sa hrvatskim i ilirskim grbom i narodnim napisima. Prema tome vidimo da se je narodni preporod već 1837 jako razmahao, pa se je to odrazivalo i u porcelanskom priboru. Vjerojatno je da su ove šalice danas rijetko gdje sačuvane. U koliko ih koja zagrebačka obitelj imade, to su one vrijedna naša povijesna uspomena, koja je koncem prošle godine navršila svoj 100-godišnji jubilej.

U »Agramer Zeitungu« od 9 lipnja 1838 oglašuje Josip Breit[6], da će početkom lipnja 1838 u kući Hatzovoj na Harmici otvoriti gostionicu sa

[5]) Povlaštena tvornica porcelana u Beču osnovana je god. 1717 po nekom Blauqueru. God. 1747 kupila je carica Marija Terezija ovu tvornicu za 45.000 for., a Blauquera postavila je za tvorničkog ravnatelja. Tvornica je lijepo napredovala, pa su je i kasnije austrijski carevi podupirali i zaštićivali. Od 1827 tvornica je počela nazadovati. Krivnja tome bila je u birokratizmu, kojim je tvornica vođena, pa je uslijed toga tvornica imala godimice sve veće gubitke, koje je država morala plaćati. Konačno je carevinsko vijeće 1864 tvornici uzkratilo podporu i ujedno odredilo da se rad obustavi. Tako je nestalo stare bečke porcelanske proizvodnje, koja je još i danas kao starina vrlo cijenjena. (Iz »Obzora« od 4 srpnja 1873.)

[6]) Josip Breit bio je poznati zagrebački kavanar i gostioničar. Rodom bio je iz Augenthala. U prvo doba vodio je kazališnu kavanu na Markovom trgu. Ova kavana nalazila se u samoj kazališnoj zgradi, ulazom sa Markova trga. Vlasnik kazališne zgrade Krištof Stanković oglašuje u »Agramer Zeitungu« od 7 svibnja 1836, da se od 1 lipnja 1836 daje u zakup kavana otvorena u novom kazalištu.

U izvještaju »Društva kavanara i gostioničara« za 1868 Breit je upisan kao kavanar »zum Kaffée-Quelle« na Markovom trgu. Od 1874 upisan je kao vlasnik gostione »k Slogi«. God. 1870 Breit je izabran odbornikom »Društva kavanara i gostioničara«. God. 1874 napušta gostioničarski posao, što prijavlja Gradskom satništvu 7 ožujka 1874. U prijavi navađa da je kroz 41 godinu u Zagrebu vodio kavanarski i gostioničarski posao. Uslijed starosti, bilo mu je tada 76 godina, a njegovoj suprugi 72 godine, nije mogao da vodi gostionu, pa stoga prijavlja da će voditi kavotočje u Gornjoj Ilici broj 879. (Grad. arhiv br. 65 — obrt — 1874.)

vrtom. Ova gostiona bila je sa strane Špitalske (Gajeve) ulice. Mi stariji zagrepčani sjećamo se da je taj vrt i za naše doba služio u iste svrhe. Devedesetih godina prošlog stoljeća bila je tu glasovita pivana u kojoj se točilo izvrsno Dreherovo pivo iz Graca. U tom vrtu je često svirala vojnička glazba, a zagrebačka pjevačka društva tu su priređivala svoje ljetne koncerte. Početkom devedesetih godina prigrađena je još danas postojeća dvokatnica u kojoj se je nalazila velika dvorana za restauraciju. Oko 1910 preuređena je ta dvorana za kino, a prije dvije godine u trgovačke svrhe, pa se sada u toj dvorani nalazi trgovina Svetozara Milinova.

Kako je Pavao Hatz postao ugledan zagrebački građanin to je na sjednici Gradskog vijeća 21 i 22 travnja 1831 izabran za gradskog vanjskog vijećnika[7]. Hatz je rado sudjelovao u tadanjem domorodnom pokretu i svagđe ga podupirao. On je u zajednici sa trgovcem Anastazom Popovićem vodio blagajničke poslove odbora za kup palače u Poštarskoj (Opatičkoj) ulici, koju je grof Karlo Drašković god. 1846 prodao hrvatskim domorodcima. »Narodne novine« od 7 ožujka 1846 donašaju oglas u kojem se dioničari pozivlju da kod Pavla Hatza i Anastaza Popovića polažu rate za kuću koja je »za opće korisne svrhe kupljena«. U tu kuću kasnije smještena je narodna čitaonica, knjižnica, Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, Ilirska matica i Narodni kasino ili Dvorana.

Pavao Hatz umro je od kapi 28 travnja 1846. Zakopan je na groblju sv. Jurja. Sin Pavao postavio mu je velik željezni spomenik. Prigodom opće ekshumacije na groblju Sv. Jurja, koja je izvršena 1909, preneseni su ostaci Hatza na 14 kolovoza zajedno sa spomenikom u arkadu na Mirogoju.

Breit je umro god. 1880 u 83 godini u Novoj Vesi br. 23. Njegova supruga Josipa umre u 1879 u 79 godini.

Breit je bio ujak Franje Stieglera, o kome smo donijeli prikaz među starim zagrebačkim privrednicima u reviji »Zagreb« br. 11 — 1934.

[7]) Sjednici gradskog magistrata predsjedao je tada bar. Ljudevit Bedeković kao kraljevski povjerenik. Ova magistratska restauracija bila je osobito svečano obavljena. U župnoj crkvi sv. Marka odslužio je župnik Horvatić svečani Veni Sancte. Zatim se prešlo na izbor, kojom zgodom je povjerenik bar. Bedeković održao prigodan govor. Izabrano je 15 vijećnika t. zv. vanjskog magistrata. Istovremeno izabrani su i gradski časnici. Za gradskog čeonika izabran je Ignjatz Andrijević, za gradskog suca Josip Štajdaher, za gradskog kapetana Ignjatz Kavić i ostali. Nakon izbora pošli su novo izabrani gradski vijećnici i časnici u crkvu sv. Marka gdje je odslužen Te Deum.

Na dane same restauracije priredio je zagrebački biskup i banski namjesnik Aleksander pl. Alagović, u čast novoizabranog gradskog magistrata svečani ručak. Drugi dan iza restauracije 23 travnja daje svečani objed biskup Emerik pl. Ožegović.

Ljudevit bar. Bedeković, veliki župan križevački, tajni savjetnik, komornik i dvorski kancelar, umro je u Beču 1854 u 70 godini. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u Bedekovčini. Njegova supruga Antonija rođ. pl. Almasy de Zsadányet Török-Szent-Mikloš, umrla je 1851 u Beču. Sahranjena je u Bedekovčini.

Sa Pavlom Hatzom st. prenešena je sa groblja sv. Jurja u istu arkadu njegova majka Suzana, koja je umrla 1 travnja 1825 u 76 godini.

Pavao Hatz ostavio je suprugu Sofiju te sinove Pavla i Vilima. Sofija Hatz umrla je 26 rujna 1877 u visokoj starosti od 79 godina. Sahranjena je u obiteljskoj arkadi na Mirogoju.

U novijoj povijesti grada Zagreba zauzeo je stariji sin Pavao Hatz odlično mjesto. Od god. 1846 pa do svoje smrti (1873), živo sudjeluje u javnom i društvenom životu. Mlađi sin Vilim živio je više povučeno, pa ćemo o njemu priopćiti samo njegov životopis.

Hatz Vilim sin Hatza Pavla st.

VILIM HATZ rođen je 1821 u Zagrebu. Pravne nauke svršio je u Beču i Budimpešti. God. 1848 služio je kao županijski kotarski sudac. Kada je službu napustio prihvatio se gospodarstva na svom imanju Vodostaju kraj Karlovca. Nakon što je ovo imanje prodao, kupio je drugo u Cerovici u kotaru Jastrebarskom. Bio je član Hrvatskog Sabora, te je zastupao izborni kotar Baniju kraj Karlovca. U politici stajao je na unionističkom programu. U sabor ga je kandidirala »Narodna stranka«. Umro je u Zagrebu 7 prosinca 1885. Povodom njegove smrti izrekao je saborski predsjednik Mirko Hrvat na sjednici Hrvatskog Sabora 9 prosinca 1885 prigodno spomen slovo. Vilim Hatz bio je neženja i nije ostavio nasljednika.

HATZ PAVAO ANTON rođen je u Zagrebu 15 veljače 1822. Svršio je tri razreda gimnazije[8]), a zatim je kod oca izučio trgovinu. Kada mu otac

1846 umre preuzme Pavao trgovinu, koju je uglavnom pretvorio u željezariju. God. 1846 na 7 srpnja zamoli Gradsko vijeće za podijeljenje građanstva, koje mu je zaključkom od 7 srpnja 1846 i podijeljeno uz naplatu građanske i vatrogasne takse od 6 forinti. U staru knjigu građana upisan je pod stavkom 26-1846. (Grad. arhiv br. 2897-1846.)

Hatz Pavao ml. * 1822 — † 1873

U mjesecu ožujku i daljnih dana god. 1848 zaredali su prevažni ali i burni događaji u hrvatskoj povijesti. Pravice povlaštenih staleža — plem-

[8]) Kod I državne klasične gimnazije nalazi se »Catalogus juvenum primo grammatices Scholae« stare naše gimnazije na Katarinskom trgu, za školsko godište 1830—1831. Pod rednim brojem 26 dolazi upisan Hatz Paulus 9 godina star, otac Pavao »traficator«.*) U istom catalogu upisan je pod rednim brojem 27 mlađi brat Vilim.

Do svršetka trećeg razreda gramaticalne gimnazije polazili su Pavao i Vilim Hatz zajedno. Iza toga Pavao više ne dolazi upisan, već samo Vilim, koji u školskoj godini 1837—1838 svršava odlično šesti razred filozofije.

Kako je god. 1830 bio u naše škole uveden madžarski jezik, to se za đake od školske godine 1833-1834 vodi poseban katalog, gdje se je ocjenjivao napredak u madžarskom jeziku. U tom godištu ocijenjeni su Pavao i Vilim Hatz da u madžarskom jeziku dobro napreduju.

*) Riječ »traficator« dolazi iz arapskog »tafrik«, što znači razdijeliti ili trgovina. U talijanskom jeziku »il traffico« znači trgovina, maloprodaja. Kada je 1850 u Austriji uveden monopol duhana, rabila se je riječ »trafika« za one trgovine, gdje se je duhan prodavao. Taj naziv je do danas ostao.

stva, počele su uzmicati pred valom novog građanskog doba, koje dođe sa pariškom revolucijom. U Zagrebu se osniva građanska narodna garda. Gardisti dobivaju hrvatske kokarde, kojih je 960 komada izradio zagrebački gumbar Franjo Denk, a za svaku je dobio 5 krajcera, što mu je isplatila gradska peneznica. Gradsko zastupstvo na sjednici 1 srpnja 1848 daje nalog kapetanima građanske garde da od gardista sakupe novac za primljene kokarde. Izgleda da neki zagrebački purgeri nisu bili time sporazumni, pa su se kratili platiti kokardu, jer Gradsko zastupstvo na sjednici 1 kolovoza 1848 ponovno požuruje novac od kapetana. (Gradski arhiv br. 1918 i 2232-1848.)

Pavao Hatz stupa u građansku gardu gdje postizava čin majora. Zapovjednik garde u činu pukovnika bio je grof Vojkffy. Odbor sigurnosti izvješćem od 8 srpnja 1848 stavlja gradskom zastupstvu do znanja da će grofa Vojkffya za vrijeme njegova odsuća iz Zagreba, u zapovjedništvu zamijeniti Pavao Hatz. Ova privremena promjena uzeta je na znanje na sjednici Gradskog zastupstva 20 lipnja 1848. (Grad. arhiv 1857-1848.)

Na 17 ožujka 1848 održala se važna sjednica Gradskog zastupstva pod predsjedanjem grad. suca Janka Kamaufa. Toga dana dovede sudac županije varaždinske Ivan pl. Kukuljević pred gradsko zastupstvo zagrebačke građane, da izrazi njihovu želju da se u Beč odmah pošalje deputacija koja će kralja zamoliti da namjesniku banske časti biskupu Đuri Hauliku odredi raspis izbora za Hrvatski Sabor. Povodom ove građanske deputacije stvorilo je Gradsko zastupstvo zaključak, kojim prihvaća želje svojih građana te u zaključku među ostalim kaže: »Ovakovim duhom nadahnuti isti građani i drugi stanovnici ovog grada uvidivši potrebu mnogih reformah u državnom, kao i cijele Ugarske, tako i združenih kraljevinah organizmu, koje reforme duh vijeka, sila vremena i dozrelost naroda iziskuje, o kojih pako savetovati zakona našega municipalnog, samo u občini orsačkom Kraljevinah ovih saboru se može.«

Nadalje Gradsko zastupstvo stvara važan zaključak glede Dalmacije te kaže: »nego takodjer poglavarstvima Dalmatinske Kraljevine koja uslijed tolikih zakonah i obečavanjih presvetlih Kraljevinah kraljevinama Hrvatskoj i Slanoviniji pridružiti bi se moralo, naputak dati, neka se ona sa banske časti namjesnikom u porazumljenje stave, i odmah na ovaj prvi državni sabor poklisare šalju.«

Vidimo dakle da je već u ono vrijeme grad Zagreb vodio računa o braći Hrvatima iz Dalmacije, te sestru Dalmaciju smatrao kao historijsku cjelinu zajedničke nam domovine Hrvatske.

Gradsko zastupstvo izabralo je »reprezentaciju« koja će kralju dostaviti ove želje grada Zagreba. U tu reprezentaciju izabran je i Pavao Hatz (Grad. arhiv br. 1098-1848). »Narodne Novine« od 18 ožujka 1848 donose vijest da su zagrebački građani osjećali važnost zaključka Gradskog

zastupstva od 17 ožujka. Zato bude toga dana u večer gospodi gradskim poglavarom priređena ophodnja gradom glazbom, koju je pratilo nebrojeno mnoštvo obaju spolova i sviju staleža, radujući se nad krijepkim istupom našega Gradskog zastupstva. Kasno u noći razišla se je oduševljena svjetina svojim kućama.

Na 29 svibnja 1848 raspisani su po odredbi Banskog vijeća izbori za Hrvatski Sabor. Grad Zagreb birao je četiri zastupnika. Biranje obavilo se je po gradskim okruzima, a po završetku zbrojili su se svi predani glasovi. Izabrani su: Pavao Hatz sa 343, odvjetnik Novak sa 209, starješina Mikulić sa 214, i gostioničar Černi sa 209 glasa.

Nakon saborskih izbora izabrani su Državni odbori, koji su sa Saborom imali da rukovode zemaljsku upravu. Hatz je izabran u Državni odbor za izradbu osnove obrane domovine, te zakona za organizaciju Narodne straže. Pretsjednik tog odbora bio je Mudrovčić.

Na 5 travnja 1848 izađe u Beču proglas Čeha, Hrvata, Slavonaca i Dalmatinaca upravljen na »Slavjanske poročnike na Dunaju, svojim bratom Slovencem na Kranjskom, Primorskom, Štajerskom i Koroškem.« U tom proglasu pozivlju se svi Slaveni na jedinstvenu suradnju za slobodu svojeg Naroda. Naročito se išlo za tim da se braća Slovenci uvedu u kolo zajedničkog rada i nastojanja sa Hrvatima. Proglas je bio sastavljen na slovenačkom jeziku te među ostalim kaže: »Podajte Našim susedam na Horvatskim, Slavonskim in Dalmatinskim, bratsko roko, in spoznajte jih za tiste h kterim se ima te posebno obernuti, z njimi zjedineni Vašo visoko namenbo doseći!«

Od tada prisutnih 400 Hrvata u Beču, potpisalo je taj proglas 29 ugledna zagrebačka građana, a među njima i Pavao Hatz.

28 lipnja 1848 vratio se hrvatski ban Josip bar. Jelačić sa hrvatskom deputacijom iz Insbrucka, gdje je bio da se opravda pred carem Ferdinandom od mađarskih optužbi. Toga dana bude Jelačiću u Zagrebu priređen sjajan doček. Gradsko zastupstvo u svrhu što ljepšeg dočeka izabire naročiti svečani odbor. Odborom je predsjedao gradski vijećnik Josip Vrbančić. Priređena je bakljada. U predvečerje dana 28 lipnja sastala se je povorka pred Hatzovom kućom na Jelačićevom trgu, a sam Hatz dijelio je među svjetinu baklje.

Hatz je narodni pokret podupirao i materijalno. Kada se je u Hrvatskom Saboru radilo da se Madžarima objavi rat, poklonio je Hatz 200 for. Izim toga obvezao se je da će tako dugo dok rat traje mjesečno davati po 100 for. i 100 koža.

6 rujna 1849 oženio se Hatz sa Marijom kćerkom uglednog zagrebač-

kog građana Krištofora Stankovića. Vjenčanje je obavljeno u župnoj crkvi sv. Marka. Kumovi su bili Robert Zlatarović i Šuhaj Mirko.[9])

Hatz Marija rođ. Stanković

[9]) Dr. Šuhaj pl. Mirko rodio se 1822 u Vukovaru. Umro 30 studenoga 1889 u Budimpešti. Od godine 1848 bio je Šuhaj profesorom na zagrebačkoj pravoslavnoj Akademiji. Kada je 1860 nastupilo ustavno doba, javlja se Šuhaj na političkom polju. Prigodom izbora za hrvatski Sabor, izabran je na 5 travnja 1861 dr. Šuhaj za narodnog zastupnika u II zagrebačkom kotaru. Od predanih 123 glasa dobio je dr. Šuhaj 106, dok su protukandidati dobili: Dr. Ljudevit Gaj 16, August Dutković 1 glas. (Grad. arhiv br. 1216 — 1861.)

U borbi, koja se je 1861 u hrvatskom Saboru razvila između pristaša sporazuma sa Austrijom, te onih sa Ugarskom, pristao je Šuhaj za sporazum sa Ugarskom. Usljed napadaja nekih zastupnika (Mrazovića i Vončine i drugih), na pristaše nagodbe sa Ugarskom, položi dr. Šuhaj sa ostalim unionistima saborski mandat. Kod ponovnog izbora na 1 kolovoza 1861 bude Šuhaj opet izabran u II zagrebačkom kotaru. Šuhaj je bio sposoban i marljiv narodni zastupnik, što dokazuje rad na mnogim zakonskim osnovama. Šuhaj izradio je osnove zakona za Jugoslavensku Akademiju i Hrvatsko Sveučilište. Iznio je predlog o nepovredivosti saborskih zastupnika. God. 1862 izda u zajednici sa bar. Dragoljubom Kušlanom »Saborske spise« u 4 knjige, gdje je opisan plodonosan rad hrvatskog Sabora iz god. 1861, koji je baš radi svog rada za dobro Hrvatskog Naroda raspušten. 12. studenoga 1861. Kasniji Sabori ispunjeni su borbom između pristaša Beča i Pešte. Ova borba prekinuta je sa nekoliko saborskih raspusta, dok konačno 1868 ne dođe do nagodbe sa Ugarskom.

Upravitelj kulturnog društva »Dvorane« Stauduar, morao se zahvaliti s razloga, jer se kao urednik »Agramer Zeitunga« oduševljavao za oktroirani ustav iz god 1849. »Dvorana« je bilo narodno kulturno dru-

Dr. Šuhaj pl. Mirko

štvo, gdje su se sastajali pristaše hrvatskog narodnog preporoda. Ovi su bili u oštroj protimbi apsolutističkoj vladavini, koja se je počela javljati već 1849. Posve je jasno da zagovornik predstojećeg nasilnog režima

God. 1865 dr. Šuhaj izabran je za zastupnika u II zagrebačkom kotaru, protiv protukandidata grad. načelnika Frigana i Tomislava Cuculića. U tom zasjedanju izabran je za prvog podpretsjednika. God. 1867 imenovan je kod dvorske kancelarije za privremenog referenta. God. 1867 Šuhaj je opet izabran za saborskog zastupnika u II zagrebačkom kotaru. Ovaj Sabor imao je dužnost da prihvati Nagodbu između Hrvata i Ugarske. Šuhaj, kao oduševljeni pristaša nagodbe, izreče svoj glasoviti govor na saborskoj sjednici 22 rujna 1868 kojeg zaključi: »Evo nas tako uradismo, drugčije ne mogosmo.« (»Narodne novine «od 23 rujna 1868.)

Kada je nagodba konačno prihvaćena, priredilo je zagrebačko građanstvo bakljadu banu Rauchu, Vakanoviću i Žuviću, Zlataroviću i dru Šuhaju. Bakljadu vodio je gradski načelnik Makso Mihalić. Zlatarović se gradskom zastupstvu posebnim pismom od 29 rujna 1868 zahvaljuje na priređenoj bakljadi. (Grad. arhiv br. 48 — Prs — 1868.)

Koncem god. 1868 postaje prvi hrvatski ministar Koloman pl. Bedeković. Odmah zatim bude dr. Šuhaj imenovan, ministarskim savjetnikom kod istog ministarstva.

16 studenoga 1868 otvoren je Sueski prokop. Egipatski podkralj poslao je ugarskom ministarstvu pet poziva. Dr. Šuhaj bude među ostalim poslan da ugarsku vladu zastupa kod otvorenja sueskog prokopa. Kod ove svečanosti sudjelovao je i kralj Franjo Josip I.

Stauduar nije mogao da bude na čelu domorodnog društva. Na sjednici 30 prosinca 1849 budu za ravnatelja »Dvorane« izabrani Hatz Pavao, dr. Aleksandar Mraović i Naum Mallin. God. 1859 bio je Hatz opet biran za ravnatelja »Dvorane«. Za tajnika izabran je Adolf Hudovski, kasniji gradski senator.[10])

God. 1850 podnašaju Pavao Hatz i Mallin Naum na Gradsko poglavarstvo molbu od 14 ožujka u kojoj kažu: »Društvo jednodionikah namierava utemeljiti u Zagrebu za promicanje narodne književnosti jednu knjigarnu za dionice« Gradsko zastupstvo na sjednici 15 ožujka 1850 zaključilo je da se glede podnesene molbe sasluša »Zbor trgovaca« (Grad. arhiv br. 731—1850). Međutim do ostvarenja ovog poduzeća nije došlo, jer je tome pravilo zapreke tadanje Bansko vijeće, koje iz Beča dobilo nalog da ne dozvoli širenje narodne književnosti, a pogotovo ne slavenske.

Istovremeno izdao je proglas dr. Ljudevit Gaj u kojem javlja da će otvoriti »Slavjansku i sveopću knjigarnicu i starinarnicu« (antiquariat). Gaj saopćuje, da je za tu knjigarnicu dobio oblasnu dozvolu. (»Narodne Novine« od 18 ožujka 1850).

Na sjednici Gradskog zastupstva 15 ožujka 1850 podnešen je izvještaj »Trgovačkog gremijuma«, u kojem se javlja da je na sjednici gremijuma 12 ožujka 1850, dr. Ljudevit Gaj primljen kao »knjigar i antiquar«. Izvještaj potpisali su: Vasil Mraovich kao potpredsjednik i Moritz Binder kao pretsjednik. Temeljem toga izvještaja podijeli Gradsko zastupstvo dru Gaju

Početkom god. 1871 imenovan je Koloman pl. Bedeković hrvatskim banom. Već u veljači 1871 postaje dr. Šuhaj odjelnim pretstojnikom kod Hrvatske zemaljske vlade. Ujedno mu je povjereno vodstvo svih triju vladinih odjela (unutarnji poslovi, bogoštovljenastava i sudstvo).

Kod saborskih izbora god. 1871 sporazumili su se zagrebački unionisti, da u I zagrebačkom kotaru kandidira Antun pl. Vakanović, u II kotaru dr. Šuhaj, a u III kanonik Janko Pavlešić. U zadnji čas, ta se osnova promjeni, te je u I kotaru kandidiran dr. Šuhaj, gdje bude izabran protiv Nikole Krestića, kandidata neodvisne narodne stranke.

U mjesecu veljači 1872 razriješen je dr. Šuhaj službe vladinog odjelnog pretstojnika, te je imenovan redovitim sucem kod najvišeg suda Ugarske curije. Ujedno je odlikovan viteškim krstom Leopoldovog reda.

Dr. Šuhaj izabran je na 4 prosinca 1866 za pravog člana Jugoslavenske Akademije. Njegov izbor je peti po redu, te je prama tome bio među prvim odabranicima.

Gradovi Zagreb, Osijek, Varaždin i Križevci izabrali su ga svojim začasnim građaninom.

10) 16 siječnja i 7 ožujka 1859 priredilo je društvo »Dvorana« u Narodnom Domu dva plesa za osnutak nahodišta i rodilišta. Iz obračuna od 21 kolovoza 1869, koji je uprava »Dvorane« predala Gradskom poglavarstvu vidimo, da su oba plesa donijeli brutto 548 for. 65 novč. Izdaci su iznašali 204 for. 07 novč. Za navedenu svrhu ostalo je čisto 308 for. 58 novč. Ovu svotu preuzelo je Gradsko poglavarstvo i uložilo 28 srpnja 1859 u Prvu hrvatsku štedionicu na uložnicu br. 3.810. (Grad. arhiv br. 4811 — 1859.)

zamoljenu dozvolu, uz nalog da u komorsku blagajnu uplati taksu od 40 for. (Grad. arhiv br. 730—1850).

Pavao H a t z bio je zaslužan i za unapređenje zagrebačkog pivovarstva. Gradska općina odlučila je godine 1846 da u Špitalskoj ulici (Gajevoj) sagradi novu Gradsku pivaru.[11] Nadzor nad izgradnjom pivare povjeren je Hatzu. Kada je pivara sagrađena, valjalo je u nju postaviti potrebne strojeve. Na sjednici Gradskog zastupstva 27 ožujka 1850 predloži Hatz pismeni izvještaj, u kome kaže, da je na poziv Gradskog gospodarskog odbora stupio u vezu sa strojarom Ditrichom, koji je pripravan načiniti potrebne strojeve za 700 forinti. Još mu se ima platiti putni trošak od 100 forinti, a u ime dangube tjedno po 25 forinti. Ditrich nadalje uvjetuje, da će morati sobom dovesti nekoliko zidara, koji su vješti u uzidavanju strojeva. Zidari dobivali bi dnevnicu po 1 for. i putne troškove. — Gradsko zastupstvo prihvatilo je po Hatzu preporučene Ditrichove uvjete u pogledu postave strojeva. Izgradnja »Sudhausa« (prostorije za vrenje), odgođena je dok se na licu mjesta ne provedu izvidi. Gradsko zastupstvo ovlašćuje Hatza da se što prije stavi u doticaj sa Ditrichom, da ovaj započme sa postavom strojeva. Gradsku pivaru u Špitalskoj ulici gradio je arhitekt Škender Brdarić. (Grad. arhiv. 850—1850).

U mjesecu lipnju 1852 pozvalo je Gradsko poglavarstvo Hatza da položi konačni obračun o izgradnji nove pivare. (Grad. urudžb. zapisnik br. 1800—1852).

God. 1852 bijahu za upravu našeg hrvatskog kazališta imenovana dva odbora i to jedan za ekonomske i upravne poslove, a drugi za umjetnički dio. U prvi odbor bio je tada za predsjednika imenovan Ambroz Vranyzany, a kao savjetnik imenovan je uz ostale i Pavao Hatz. God. 1867 izašao je iz kazališnog odbora Mirko Bogović, a na njegovo mjesto bude za odbornika imenovan Pavao Hatz. Vidimo dakle, da je Hatz imao smisla i za kazališnu umjetnost, kojoj je posvetio dosta rada i skrbi.

Godine 1855 prigodom izbora za Trgovačko-obrtničku komoru, izabran je Hatz za komorskog savjetnika (vijećnika).

God. 1855 u mjesecu rujnu otvorena je u dvorani »Narodnog doma« u Opatičkoj ulici izložba voća, grožđa i drugog ploda. Kako je Hatz imao tada već posjed na Vrhovcu to je na njem gojio plemenite vrsti voćaka i grožđa. Hatz je na toj izložbi, koja je trajala tri dana, izložio kruške, pa je nagrađen drugom nagradom sa dva cekina. Prvu nagradu od četiri cekina dobio je nadbiskupski vrtljar Franjo Kőrbler za jabuke i drugo voće.

Hatz se je bavio i streljačkim športom, pa je naravno poput svih građana stupio u Građansko streljačko društvo. Godine 1856 izabran je za »Ober-Schützen Meistera«. God. 1864 dao je ostavku streljački nad-

11) Povijest G r a d s k e p i v a r e donijet ćemo posebno opširnije.

meštar August Dutković. Na njegovo mjesto bude na sjednici 21 travnja 1864 za nadmeštra izabran Pavao Hatz.

Godine 1860. vodila se je među zagrebačkim građanstvom akcija, da se otkupi autorsko pravo dviju Lisinskijevih opera: »Ljubav i zloba« i »Porin«. Razlog toj akciji bio je u glavnom taj, da se te dvije prve hrvatske opere ne izgube. Za naumljeni otkup trebalo je novaca. Poznati hrvatski rodoljubi Erdödi, Bedeković i Ambroz Vraniczany pokrenuli su sabiranje. Za blagajnika izabran je Pavao Hatz, koji se naravno najpripravnije prihvatio tog posla. »Obzor« od 13 studenoga 1860 javlja, da će o uspjehu sakupljanja javnost biti obaviještena. U mjesecu ožujku 1862 objavio je hrvatski ban Šokčević, da su Lisinskijeve opere otkupljene i pohranjene u zemaljskom arhivu.

Pavao Hatz je radio i na socijalnom polju. Još god. 1856 stupi u »Društvo čovječnosti kao član utemeljitelj«. Godine 1863 zavlada u nekim županija Ugarske uslijed nerodice glad. Poduzeta su sabiranja.[12]) U Zagrebu osnovan je sabirni odbor pod vodstvom »Građanske streljane« i »Kola«. Blagajnikom je izabran Hatz, koji je tu čast najvećim marom izvršivao.

God. 1863 preuređivao je Hatz svoju kuću na Jelačićevom trgu te porušio svodove u prizemlju i sagradio nove. Ovu promjenu najavio je kod Gradskog poglavarstva kao građevne vlasti 20 lipnja 1863. (Gradski arhiv br. 71. — građ. 1863.)

Od god. 1863. nalazila se je u Hatzovoj kući u II. katu »Narodna čitaonica« i uredništvo »Pozora«, koji je počeo izlaziti 1 listopada 1860.

U Hatzovoj kući imao je kavanu Miroslav Katz. U mjesecu svibnju 1863 preselio se Katz u Vernićevu kuću u Ilici br. 746 (sada br. 36), gdje je uredio kavanu i slastičarnu. Poslije Katza zamolio je za kavanarsku dozvolu Pavao Hatz, koja mu je izdana 23 svibnja 1863 (Grad. arhiv br. 3165—1863.) Kavanarski posao nije ali obavljao sam Hatz, već je to činio njegov kavanarski poslovođa. Hatzova kavana vodila se pod imenom »V e l i k a k a v a n a«, a nazivala se je i »G r a n d k a f e«. Kao nastavak tog tradicionalnog imena uzela je isto ime i današnja kavana, koja je na istom mjestu otvorena prije godinu dana u Milinovoj palači.

God. 1865 odluči Hatz da kavanske prostorije proširi. Na 27 travnja 1865 moli dozvolu od gradskog graditeljno-vatrogasnog odbora, da na mjestu, gdje je tada bio kućni kolni uvoz sa Jelačićevog trga, načini dvokrilna ulazna vrata u kavanu. Zamoljena pregradnja je dozvoljena, a izveo ju je graditelj Janko Jambrišak. (Grad. arh. br. 40 — građ. — 1865).

Zanimiva novost kojom je »Velika kavana« iznenadila Zagrepčane na 6 svibnja 1886 bilo je otvorenje vodoskoka, koji je toga dana pred kavanom otvoren, a koji je u vis bacao vodu dva i pol metra. Vodoskok je mogao bacati jedan ili više krakova vode. Bazen vodoskoka bio je ukrašen zelenilom i kamenjem. To je tada bio prvi vodoskok, koji je dobivao vodu iz gradskog vodovoda. Vodoskok je načinio zagrebački limar Franjo Jean mlađi. (Životopis Franje Jeana ml. donijeli smo u »Zagrebu« br. 8—1934, strana 240.)

[12]) O tom sabiranju pisali smo u »Zagrebu« br. 12 — 1937 strana 417.

Pobudom zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore priređena je god. 1864. »Dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba«. U tu je svrhu izabran središnji odbor sa pretsjednikom grofom Miroslavom Kulmerom, koji je ujedno bio pretsjednik »Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva«. U izložbeni središnji odbor izabran je i Pavao Hatz. Razumljivo, da je priređena izložba na grad Zagreb povoljno djelovala, jer su ovamo došli stranci sa svih strana. Da se posjetiocima izložbe pruži veselje i zabava, ustrojen je središnji izložbeni odbor za priređivanje zabava i svečanosti. U taj odbor ušli su predstavnici zagrebačkih društava. Glavni izložbeni odbor izabrao je u zabavni odbor Pavla Hatza i trgovca Nikolu Kollera.

Hatz je poznatom marljivošću surađivao oko ove uspjele izložbene priredbe. Osim toga i sam je izlagao razne plodine sa svoga dobra na Vrhovcu,[13]) naročito voće i grožđe. Kao izlagač nagrađen je srebrnom kolajnom.

Kada su u siječnju 1868 god. obavljeni izbori za Trgovačko-obrtničku komoru, bude Hatz izabran ponovno komorskim vijećnikom.

God. 1868 ulazi Hatz u Gradsko zastupstvo. Kandidirala ga je Rauchova vladina stranka. Na 29 veljače 1868 izabran je Hatz u trećem izborništvu prvog kotara. Predano je bilo 507 glasa, od kojih je Hatz dobiva 391.

Na gradskim izborima god. 1868 prvi puta se je razvila živa stranačka borba. Sudjelovale su dvije stranke, vladina (nagodbenjačka), pod vodstvom samog zamjenika banske časti Levina baruna Raucha, kome je glavni pomagač bio dvorski savjetnik Robert pl. Zlatarović. Njemu Rauch povjeri vodstvo gradskih izbora. Zlatarović bude u tu svrhu imenovan izbornim komesarom. Od opozicije istupi u borbu »Neodvisna narodna stranka«, koju su vodili biskup Strosmajer i kanonik dr. Franjo Rački.

[13]) Glasom gruntovnice sastavljene 1857 upisano je u grunt. ul. 473 porezne općine Gornji Grad kao vlasnica Sofija Hatz. Ovaj gruntovni uložak sastojao se iz nekretnina na Vrhovcu. Zemljišta bilo je 5 jutara 1490 čet. hv., te ljetnikovac pod kućnim brojem 57 (sada br. 43). Godine 1873 darovala je Sofija Hatz taj posjed Mariji Hatz, udovi iza podnačelnika Pavla Hatza. U kasnijim godinama povećan je posjed na Vrhovcu za 2 jutra 1358 čet. hvati.

Posjed Hatzovih na Vrhovcu kupile su sestre Sv. Križa, te na njemu uredile samostan i sirotište.

Njeno glasilo »Pozor« proganjala je Rauchova vlada, pa ga u mjesecu listopadu 1867 konačno obustavi. Nakon obustave »Pozor« preseli se u Beč, gdje je izlazio pod naslovom »Novi Pozor«. Iz Beča napadao je »Novi Pozor« Rauchov režim. Naročito je donašao dopise »Iz Zagreba«, u kojima su opisane sve nekorektnosti, koje su se događale prigodom provedbe gradskih izbora.

Godine 1868 provađani gradski izbori imali su važan politički značaj Predstojalo je sklopljenje hrvatsko-ugarske nagodbe. Grad Zagreb kao političko i prosvjetno središte Hrvatske imao je u tim gradskim izborima da se »izjavi«, da li odobrava politiku ustavno-nagodbene stranke (vulgo mađarona), ili je protiv nje. Nasiljem komesara Zlatarovića Rauch je na gradskim izborima »pobijedio« te tako dokazao kako Hrvati »žele« nagodbu sa Ugarskom.

Na sjednici Gradskog zastupstva 28 ožujka 1888 izabran je Hatz za gradskog podnačelnika, koju čast je obnašao sve do svoje smrti (1873.). Na istoj sjednici izabran je za gradskog načelnika savjetnik Namjesničkog vijeća Makso Mihalić.

(Nastavit će se.)

DRUŠTVENE VIJESTI

ZNAČENJA SREDOZEMNOGA MORA U HISTORIJI KULTURE

Naš ugledni član hrv. književnik Veljko Tomić održao je u dva navrata u društvenim prostorijama za članove predavanje o »Značenju Sredozemnoga mora u historiji kulture« pak ćemo u kratkom prikazu donijeti sadržaj ovog zanimivog predavanja:

Sva Zapadna kultura u stvari je kultura Sredozemnoga mora. Već u neolitsko doba gravitiraju narodi k Sredozemnom moru. Od Evropljana najprije su se podigli na viši kulturni stepen narodi uz obale Sredozemnoga mora: tu se izredalo jedna za drugom ili jedna pored druge desetak raznih kulturnih era. Najstarija je tu era egipatske kulture, koja je na Sredozemnom moru dominirala nekoliko tisuća godina, pa i onda još, kad su se pored nje razvile posebne kulture: kretska, maloazijska, fenička i grčka, jer i te kulture stoje pod neposrednim utjecajem Egipta.

Prije dolaska Grka čine egejski otoci zasebnu kulturnu cjelinu, kojoj je ishodište i težište otok Kreta. Kreta je most između Egipta i Evrope: tu su se arijske i semitske predodžbe pretapale u grčki svjetovni nazor. Maloazijska kultura uza sve svoje osebine podudara se u tolikoj mjeri s kretskom kulturom, da zajedno s njome sačinjava zapravo jedan jedinstveni kulturni krug. Kulturno vodstvo Male Azije nalazi se gotovo 1000 godina u ruci Hetita, a na njihovu kulturu ne utječe samo Egipat nego u velikoj mjeri i Babilonija.

I Feničani spadaju u sferu egipatske kulture. S njihovom kolonizacijom Sredozemnoga mora počinje se unutar bijele rase rivalitet između semitskoga i arijskoga utjecaja o prevlast na Sredozemnom moru. Svjetska je trgovina u feničkim rukama. Feničani su u kulturi učitelji Grcima, koji poslije natkriliše svoje učitelje i učiniše kraj feničkomu

gospodarstvu na Sredozemnom moru. Feničani preniješe u Grčku egipatske vjerske nazore, utjecahu mnogo na grčku mitologiju, dadoše Grcima tip državnoga uređenja, gradsku državu, a doniješe im i alfabetsko pismo i temeljne filozofske pojmove.

Život Antike, grčke i rimske, odigravao se oko Sredozemnoga mora. Iza Homera vladaju Sredozemnim morem Grci i Kartažani, sve dok ne ojača Rim te nakon stoljetne borbe između Semita i Indoevropljana pobjeđuje semitsku Kartagu. No borba se nastavlja u novom obliku: mjesto ekonomske i političke borbe nastaje kulturna borba o novi svjetovni nazor.

Iza punskih ratova prodiru u rimsku religiju orijentalni elementi iz Egipta, Inara i Male Azije. Duševno vodstvo u to doba preuzima Aleksandrija: u tom važnom tržištu Istoka sa Zapadom stapaju se Istok i Zapad i na duševnom polju. Pored visoke obrazovanosti i naučnoga rada cvate u Aleksandriji orijentalni misticizam, koji utire pute kršćanstvu. I Kršćanstvo je kultura Sredozemnoga mora, ono najprije osvoji Malu Aziju, a odavle se proširi po obalama Sredozemnoga mora.

Konstantin Vel. učini Bizant političkim središtem svijeta i gospodarom Sredozemnoga mora. Neko vrijeme ima Bizant i kulturno vodstvo, dok ne ojača rimski katolicizam a Bizant pade u barbarsku despociju.

U doba bizantske svjetovlade dolaze na Balkan Hrvati i ostali južni Slaveni, te gravitiraju k sjevernoj obali Sredozemnoga mora, da si tu, u nekadašnjoj Heladi, osnuju svoje nacionalne države. Dijelom mirna a dijelom oružana penetracija južnih Slavena u Grčku traje gotovo kroz cijeli Srednji vijek, gotovo 900 godina odupire se Bizant valu slavenskoga prodiranja. Hrvati prodiru u Grčku kao mirni kolonisti, ratari; njihovo je useljavanje napose jako u 8. stoljeću, kad je Grčku poharala i depopularizirala kuga. Čini se, da je Pelopenez u svom najvećem dijelu bio pohrvaćen. Do danas se tu kao i u sjevernoj i srednjoj Grčkoj sačuvalo sijaset slavenskih topografskih imena, a kraj ruševina drevne Mikene leži grčko selo, koje se i danas zove Harvati. Bizant naposljetku svlada u 11. stoljeću južne Slavene; ipak su još i u 13. stoljeću latinski osvajači Carigrada našli na Peloponezu slavenska, jamačno hrvatska, imena i slavensko pučanstvo, koje se iza toga pomalo helenizirala. Uzrok definitivnomu slomu južnoslavenskih aspiracija leži u činjenici, da su grčki Slaveni bili isključivo seljaci, a nisu imali gradova. Gradovi su žarišta nacionalnoga života, oduvijek je grad davao kulturu selu, iz gradova potječu države i njihov politički život.

Bizant potisnuše na Sredozemnom moru Arapi, koji tu ustoličiše svoju moćnu kulturu.Arapi su učenici Grka, čuvaju grčke kulturne tekovine i predavaju ih Evropi.

S Križarskim vojnama završava se mitološko doba kršćanske kulture. Na Sredozemnom moru nanovo se razvija brodarstvo, oživljuje trgovina i budi se znanost. Na čelo trgovine i kulture dolaze talijanski gradovi. No s otkrićem novih morskih putova, u jeku renesanse, dolazi na mjesto talijanskih gradova Portugal. S otkrićem Amerike gubi Sredozemno more važnost za nekoliko stoljeća, te dolazi do novoga značenja istom s otvaranjem Sueza. Međutim se težište Zapada pomiče sve više preko oceana u Ameriku. U novoj diobi kulturnoga svijeta Amerika sve više postaje Zapad, dok se Evropa s Azijom i Afrikom pomalo formira u Evraziju, u jednu cjelinu, koja će prema Americi pretstavljati Istok. U tom novom jedinstvu starih kontinenata dobiva Sredozemno more centralnu važnost kao izlaz na Atlantik i na Pacifik. Zato se već danas među evropskim narodima zapaža nervozna žurba o prevlast na Mediteranu.

LISTAK

Što znači ime »Zagreb«? O tom se pitanju u nas još uvijek nagađa i kombinira svakojako.

Jedna kombinacija hoće, da je imenu »Zagreb« začetak u glagolu z a g r a b i t i. Ta kombinacija dovodi u pomoć legendu, kako je u staro vrijeme neki hrvatski kralj, da ugasi žeđu, z a g r a b i o vode iz vrela i ondje, gdje je bilo to vrelo, počeo zidati grad, današnji Zagreb.

Drugo je jedno mišljenje na sigurnijem tragu, kad izvodi ime Zagreb od riječi g r e b, koja po tom mišljenju znači isto što i riječ nasip. Riječ Zagreb bila bi složenica prijedloga z a i imenice g r eb, pak bi značila mjesto, koje je za grebom, za nasipom. Ta kombinacija uzima prijedlog z a u značenju iza: za grebom, iza greba.

I dok se tako među Zagrepčanima još uvijek diskutira o postanku imena »Zagreb«, pitanje je već odavna riješeno pred najkompetentnijim forumom. Riješili su ga naši filozofi, koji su najpozvaniji, da ga rješavaju. Po njihovom suglasnom sudu i m e Z a g r e b z n a č i b e d e m, u t v r d u, o p k o p, š a n a c.

Jedan od prvaka u slavistici poput našega varaždinca Vatroslava Jagića, Slovenac Fran Miklošić u svom djelu »Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen« (Wien 1886), u članku, gdje obrađuje stari slavenski (i opći indoevropski) k o r j e n g r e b-, izvodi ime Zagreb od glagola grebsti, slovenački grenoti, zagrenoti (u značenju zakopati), te veli doslovce: »Z a g r e b, B o l l w e r k, A g r a m«.

Miklošić navodi od istoga korjena greb- i staru hrvatsku riječ zagribati (brazditi) i griblja (brazda) kao i riječ grob. Od toga su korjena greb-, po Miklošićevu svjedočanstvu, izvedene mnoge riječi u svim slavenskim jezicima kao i albanska riječ grevis (kopati, grabljati), novogrčka grempanos (strmina), litavska grebti (grabljati), letonska grept (izdupsti), gotska graban itd., a uzajmljena je u Slavena i magjarska riječ gereb i gereben kao i rumunjska greblę (grablje).

I u Broz-Ivekovićevu Rječniku, koji se s. v. z a g r è p s t i, z a g r è b e m (u značenju ukopati) poziva na »Rječosložje« Dubrovčanina Joakima Stullija (iz g. 1806.), stoji napisano doslovce: »Kako je zakopati što i zagrepsti, a zakopati se što i opkopati se, ušančiti se, to je Z a g r e b o p k o p, š a n a c, p a m j e s t o o p k o p a n o, u š a n č e n o.«

Dok je u nas Hrvata to staro i prvobitno značenje imena Zagreb izašlo iz porabe i palo u zaborav, u Slovenaca se ono očuvalo sve do danas. Veliki njemačko-slovenački rječnik, koji je g. 1860. štampan u Ljubljani o trošku ljubljanskoga kneza-biskupa Antona Aloisa Wolfa, prevodi glagol einscharren — zakopati. zakopavati, zagrebsti, zagrebati, a imenicu E i n s c h a r r u n g — z a g r e b, z a k o p, z a g r e b a n j e.

Možda je s tim značenjem u vezi i Agram, njemačko ime Zagreba. Drugi slog njemačkoga imena možda je prvobitno glasio graben, pak je s vremenom stegnut u gram. Nije isključeno, da je Agram najprije bio Ein Graben, Eingrabung ili nešto slično. Prema tomu bi Agram bio doslovni prijevod Zagreba. I stara gotska riječ g r a b a n potječe, po Miklošiću, od istoga korjena greb- kao i hrvatska riječ Zagreb, a bečka ulica Graben, koja doslovno znači rov, opkop kao i hrvatski Zagreb, izgrađena je na mjestu, gdje je nekad bila utvrda. I to pitanje treba naravno prepustiti lingvistima, da oni na nj odgovore.

Veljko Tomić.

Bliznica — Sljeme. B l i z n i c a ispravno je ime za najviši vrh prelijepe naše zagrebačke gore Medvednice, tamo gdje se sada ponosno diže planinarski dom posvećen imenom Prvoga hrvatskoga Kralja Tomislava. Već sam to u više navrata dokazivao. Opetujem: Razgledajući zemljopisnu kartu Karpata, zapelo mi je u oči jedno gorje sa vrhom zvanim B l i z n i c a, visokim 1868. met. Oko toga brijega nanizala su se nama Horvatom, a napose nama Zagrebčanom, vrlo poznata imena mjesta, rijeka potoka, gora i brda. Tako su tamo mjesta zvana: Bistrica, Breznica, Brod, Dubrovnik, Golubinec, Gvozd, Izvor, Jablanec, Jamnica, Jasen, Javornik, Koprivnik, Lukavec, Oporovec, Poljana, Ribnik, Studenec, Volovec, Zabrok, Žabje i dr. Nazivi gorja: B l i z n i c a, Bistra, Bukovec, Črna Repa, Laz, Svibovec, Široki Vrh, Visoko. Imena rijeka i potoka: B l i z n e c, Bistrica, Črna Voda, Črnec, Glogovnica, Lomnica, Lojnica i dr. Sve su to imena i nazivi, kako vidimo, posve našeg horvatsko kajkavskoga narječja, koja imena nalazimo i ovdje u bližoj i daljoj okolici grada Zagreba.

To nas uvjerava, što i hrvatska povijest svjedoči, da su se naši pređi, naši dobri i dragi Horvati, doselili pod vodstvom petero junačke braće i dvije sestrice ljepotice, tamo pred punih trinajst stoljeća g. 638. u ovu sadanju »Lijepu našu domovinu«. I kad sestrice i braća sa svojom horvatskom pratnjom nakon dugog i mukotrpnog hoda i puta ugledaše

ove nove nikad još neviđene, božanskim prirodnim krasotama ukrašene, a žarkim južnim proljetnim suncem obasjane i pozlaćene krajeve, imenovali su ih imenima, koje su donesli sobom iz svoje karpatske pradomovine »Bele Horvatske.«

Tako su sigurno i vrh naše zagrebačke gore, kada su ga prvi put ugledali nazvali B l i z n i c a, a svježi i bistri potočić, koji ispod njega izvire, nazvaše B l i z n e c. Upravo kao ispod one karpatske gore Bliznice izvire riječica Bliznec, koja prolazi gradićem Bistrica (za vrijeme madžarskog gospodstva zvan Bezstercze).

Oko naše gore Medvednice ostao je najčišći naš narod, lijepi, stasit, čestit, radin i gostoljubiv, upravo čista i plemenita slavenska duša, sa mnogo staroslavenske tradicije. Navađam primjer: Kad naša lijepa Doljanska i Blizněčka seljačka ljepotica na potoku Blizneca napaja svoje kravice, pjeva: »Hele, Hela, pij, pij, da buš debela i da mi buš, kravica moja, puno belega mlekeca dala.«

Seljačka ljepotica naša doziva staroslavensku pogansku božicu Helu, zaštitnicu i čuvaricu domaćeg blaga, istom pjesmom kako su ju dozivale njezine pramajčice tamo u karpatskom Blizneci, pred trinajst i više stoljeća.

U svojoj mladosti, tamo pred skoro šest desetljeća, mnogo sam upoznavao naše dobre mužeke i zalazio u njihove domove u Gračanima, Dolju, Bliznecu, Črnoj Vodi, i dr. Kao i sada vozili su oni tada svojimi voleki gradska drva u Zagreb. Kad sam jednog jednom upitao: »Kumek, odkud su ta drva?« odgovorio mi je: »Znaš, lepi dečec, čak tamo gor z Bliznice,« drugi kumek dodao: »Je, je, bogme dugi i grdi put.« Dakle još tamo pred nekoliko desetljeća zvao je naš narod taj naš gorski vrh B l i z n i c a, ispod kojeg izvire potok Bliznec, koji primivši u sebe putem mnoge gorske izvore sa Medvednice, protiče velikom uvalom i sada zvanom Blizněčina, dalje teče usred Blizněčkoga Polja istočno od Bukovca, pa kroz Maksimir prema Savi. Jedan brežuljak između gornjeg Bukovca i Črne Vode, sjeverno od Blizněčkoga Polja zove se G r a d i š ć e, a po narodnoj predaji bila je tu nekada u stara vremena neka iz kamena zidana utvrda ili gradina zvana B l i z n a - g r a d, još se sada nađe tamo po koji od te gradine preostali klesani zidni kamen, što sam se sam uvjerio.

Sve to što sam naveo upućuje nas, da bi bilo shodno, da se sadanje naše Sljeme, koji je svakako kasniji naziv, jer i nije naše kajkavskoga porijetla, opet okristi pravim prastarim horvatskim imenom B l i z n i c a, kao uspomena na pred trinajst stoljeća ostavljenu našu pradomovinu »Belu Horvatsku.«

Ing. Ferdo Šega.

»Kratka povijest Zbora liječnika«. Pod ovim naslovom izdao je prof. Dr. Vladimir Čepulić knjižicu, u kojoj na povjesni način opisuje, kako je došlo do osnutka »Zbora liječnika Hrvatske, Slavonije i Međimurja«. Moramo istaknuti, da je Zbor osnovan u Zagrebu. To je ponovan dokaz da je Zagreb uvijek bio hrvatsko kulturno središte. Mnogi naši čitatelji ne će možda imati prilike da pročitaju knjižicu prof. dra. Čepulića. Kako je ali za Zagrepčane zanimiv sadržaj ove knjižice, to ćemo u našem »Zagrebu« pri-općiti važnije stavke.

Pretečom »Zbora liječnika« možemo smatrati grupu liječnika, koja se je koncem tridesetih godina prošlog stoljeća u Zagrebu redovito sastajala i održavala liječničke sastanke. To su bili: zemaljski protomedik dr. Daubach-Doljski, županijski fizik dr.

Vancaš, gradski fizik dr. Krieger, dri. Domin, Folnegović, Mraović st., Rakovac st. i drugi. Ovi sastanci nisu stvorili hrvatsko liječničko društvo, ali su imali značaj takovog nastojanja.

Godine 1850 već postoji u Zagrebu liječničko društvo, pa iz toga doba postoji jedan štampani zapisnik od 14 lipnja 1850, iz kojeg vidimo, da mu je predsjednikom bio zemaljski protomedik dr. Aleksa Praunsperger. Već tada se nastoji izraditi osnovu za uređenje zdravstva u Hrvatskoj. Traži se osnutak medicinskog fakulteta u Zagrebu. Nema dvojbe da bi od tog društva nastale velike koristi za naše zdravstvo, da mu Bachov apsolutizam nije prekinuo životnu nit godine 1851.

Koncem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina počeo se u Hrvatskoj sve više razvijati javni život. Dr. Čačković, Dežman, Fon, Švrljuga, i ostali pisali su o zdravstvenim potrebama, a poglavito o potrebi osnutka liječničkog društva. Dana 26 veljače 1874 sastala se u Zagrebu grupa liječnika koja je zaključila osnovati liječničko društvo. U kolovozu iste godine održavana je prva konstituirajuća skupština. Društvo se nazvalo »Zbor liječnika Kraljevine Hrvatske i Slavonije«. Prvim pretsjednikom izabran je županijski fizik dr. Franjo Miličić, a odbornicima: dr. Šime Švrljuga, dr. Vilim Bresslauer, dr. Ladislav Urpany i Mijo Išek. Svrha društvu bila je njegovati liječničku znanost, promicati zdravstvene interese, i uopće raditi na korist liječničkog stališa. Prva mjesečna skupština bila je 26 listopada 1874 u prostorijama trgovačke obrtničke komore. Kasnije je Zbor imao vlastite prostorije u Kipnoj ulici 272 (sada Ulica Pavla Radića 44).

God. 1877 izdaje Zbor svoje glasilo »Liečnički Viestnik«. Prvim urednikom toga lista bio je dr. Ante Schwarz, koji je sa dr. Ivanom Dežmanom radio na hrvatskoj liječničkoj terminologiji.

Godine 1877 umre prvi pretsjednik dr. Miličić, a na njegovo je mjesto izabran dr. Schwartz. U razdoblju god. 1878—1880 pretsjednikom je dr. Švrljuga, god. 1880—1882 dr. Rakovac, a god. 1882—1884 dr. Vancaš. Zatim je došao Zbor u krizu. Izgledalo je, da će se raspasti. Na skupštini 1885 izabran je pretsjednikom dr. Josip Kallivoda, koji je ipak osvježio djelovanje Zbora, a naročito sabrao na rad mlađe članove. »Liječnički Vijesnik« poče 1885 uređivati dr. Viktor Gjurkovečki, a već 1886 preuze uredništvo dr. Ante Lobmayer.

Iza smrti dra Kallivoda 1892 postaje pretsjednikom dr. Ladislav Rakovac, koji je bio jedan od osnivača Zbora. Rakovac je bio veoma ugledna ličnost grada Zagreba. Mi starija generacija sjećamo ga se, kako polazi na liječničke »vizite« sa svojim markantnim cilinderom na glavi, a taj je cilinder imao ravne obode, što u ono doba nije bilo više u modi. Dr. Rakovac umro je 1906. Njega je u pretsjedništvu naslijedio dr. Ivan Kosirnik, koji tu čast obnaša do 1913, kada je pretsjednikom izabran dr. Dragutin Mašek.

Svjetski rat 1914 obustavlja, kao i ostalim društvima, i rad Zbora. Nakon rata izabran je za pretsjednika dr. Josip Lochert 1919—1920, dr. Aleksander Blašković 1820 —

1923 i 1925—1927, dr. Miroslav Čačković 1923—1925, dr. Karlo Radoničić 1927—1930, dr. Janko Božić 1930—1932, dr. Pavao Čulumović 1932—1935 i dr. Vladimir Ćepulić od 1935 g. dalje.

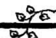
Pod pretsjedništvom dra. Ćepulića ostvarena je davna želja liječničkog staleža, a to je izgradnja »Hrvatskog liječničkog doma«. Dana 1 svibnja 1936 uselio se Zbor sa liječničkom Komorom i drugim liječničkim ustanovama u vlastiti dom u Šubićevoj ulici br. 9.

Povijest »Zbora liječnika« je ogledalo razvitka naše medicine i javnog zdravstva, te staleških prilika. Zbor je bio borac za sve naše liječničke ustanove, koje su nam toliko potrebne. Vrhunac Zborovog djelovanja je ipak osnutak Medicinskog fakulteta, bez kojeg se ne može zamisliti moderan medicinski napredak. Za osnutak medicinskog fakulteta najviše su se zalagali dr. Wickerhauser, Mašek i Čačković, pa su oni bili i njegovi prvi profesori.

Redovitih članova imao je Zbor 1874 (kada je osnovan) 104. God. 1880: 115. God. 1890: 210. God. 1900: 417. God. 1910: 412. God. 1920: 326. God. 1930:763. God. 1936: 774.

Uredništvo »Zagreba« prikuplja podatke o zagrebačkim starim liječnicima, pa će njihovi životopisi biti svojedobno priopćeni. Stari naši liječnici bili su vrlo zaslužni za razvitak grada Zagreba, ne samo na zdravstvenom polju, već su suradivali i na svim ostalim kulturnim poljima.

U.

Gg. članovi umoljavaju se da uplate zaostalu članarinu!

Zagrepčani budite svjesni: upisujte se u svoje »Društvo Zagrepčana«.

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad senator, Solovljeva ul. 16. — Uredništvo i uprava Ilica 28/II. kat. Tel. 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47

Za oglasni dio odgovara Lukas Ivan, Padovčeva ul. 9.